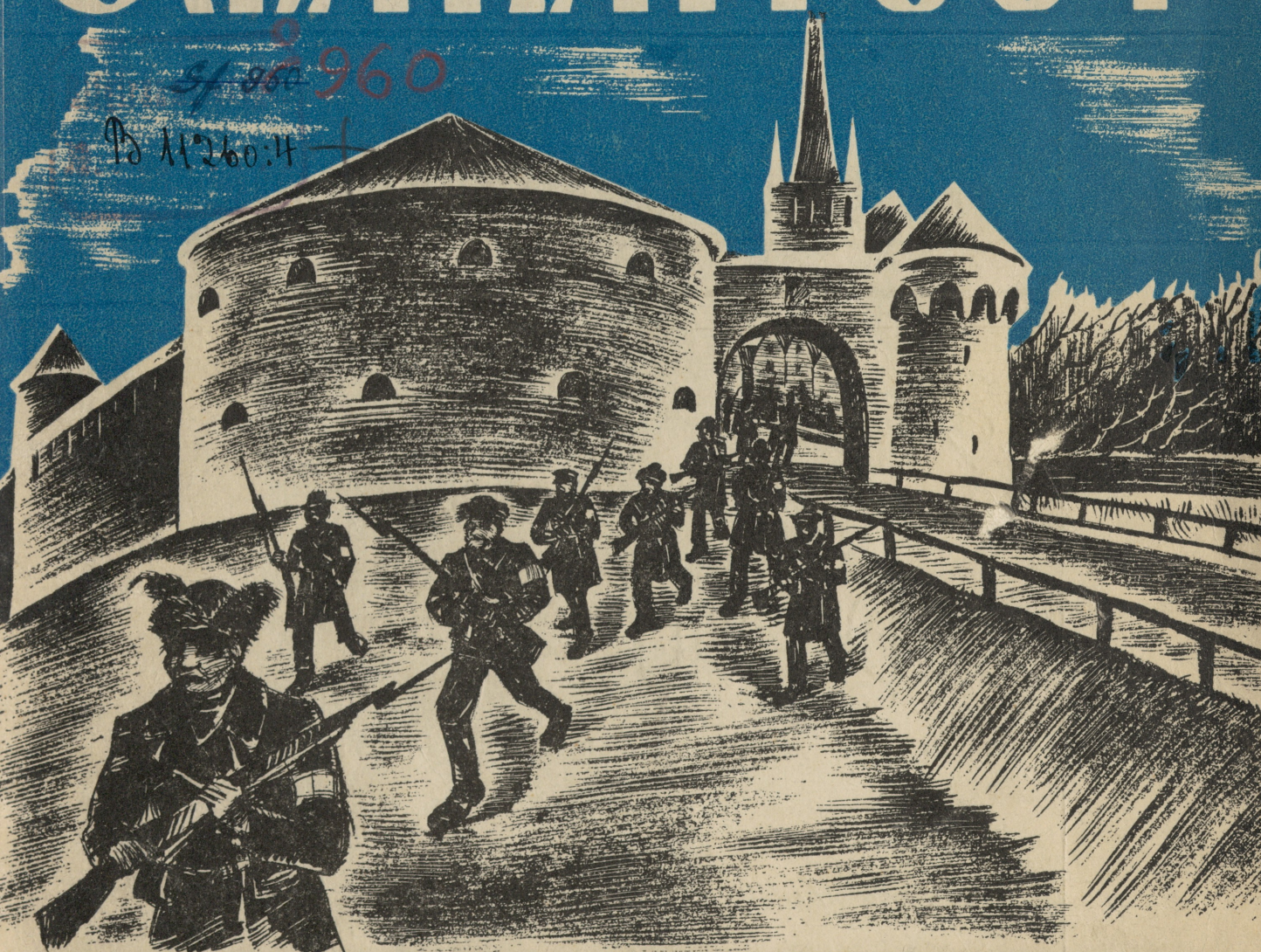
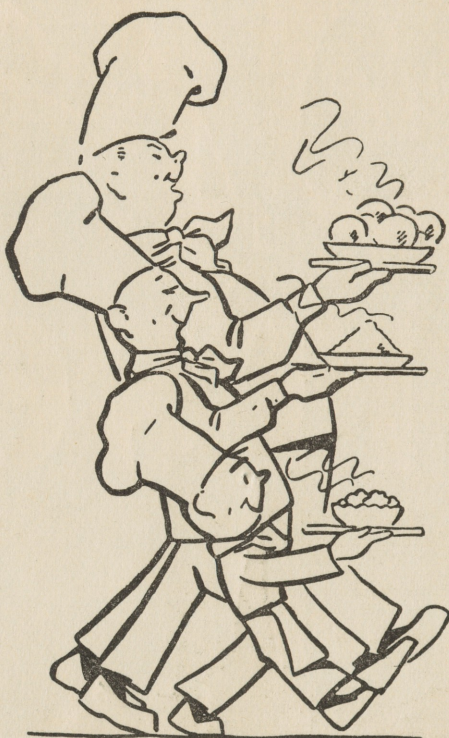

204. OMAKAITSET

**OMAKAITSE JA KAITSELIIDU VETE-
RAANIDE ÜHINGU VÄLJAANNE
20 A. JUUBELI PUHUL**

Lõuna on tõeline nauding

kui see on valmistatud

**ELEKTRI või
GAASIGA**

Tutvuge nende väärtuslike kütteainete kasutamisega

LINNA ELEKTRI & GAASIVABRIKU

NÕUANDE ja MÜÜGIKOHAS

VANAS VAEKOJAS, TELEFON 466-77

Ephagi

kvaliteetsaadused härrale:

DA-MU { + mitterasvatav juuksefiksatiiv
+ vahukreem habemeajamiseks
+ puuder
+ terad

Enne ja pärast habemeajamist MILVI kreem

*Saadaval kõikides apteekides
ja rohukauplustes*

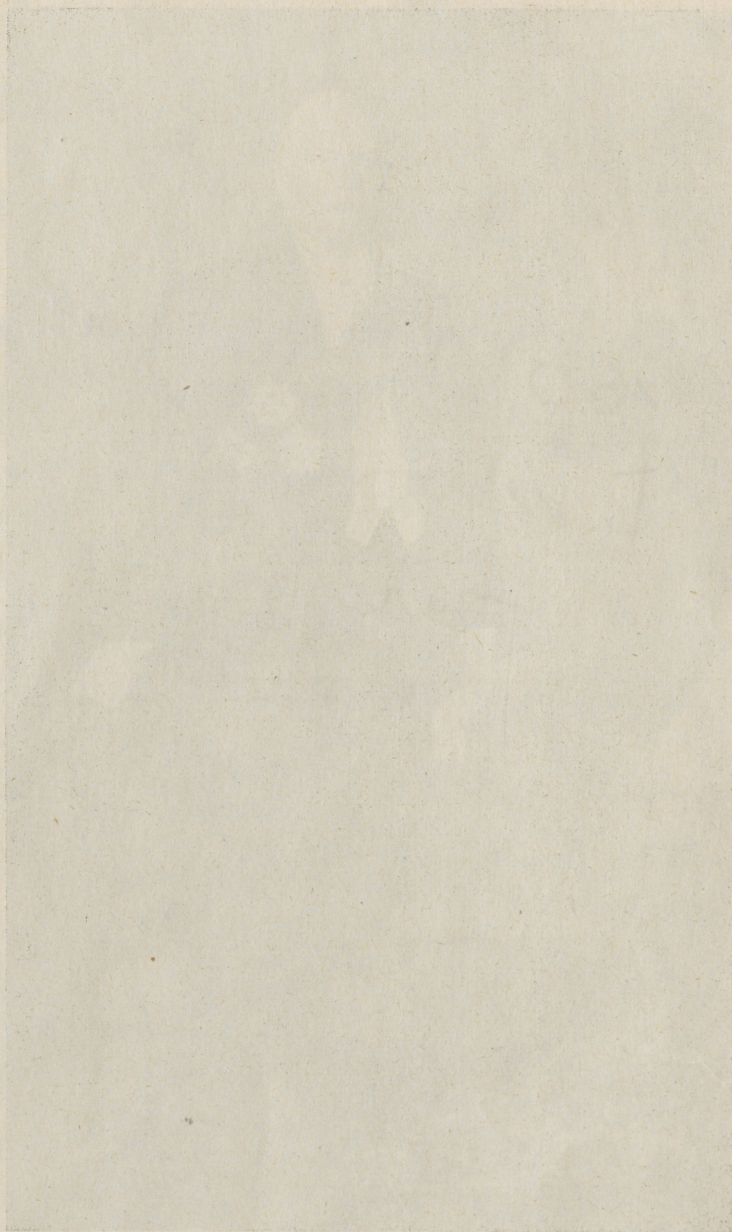
A-S. EPHAG'i

laboratoorium, Tallinn

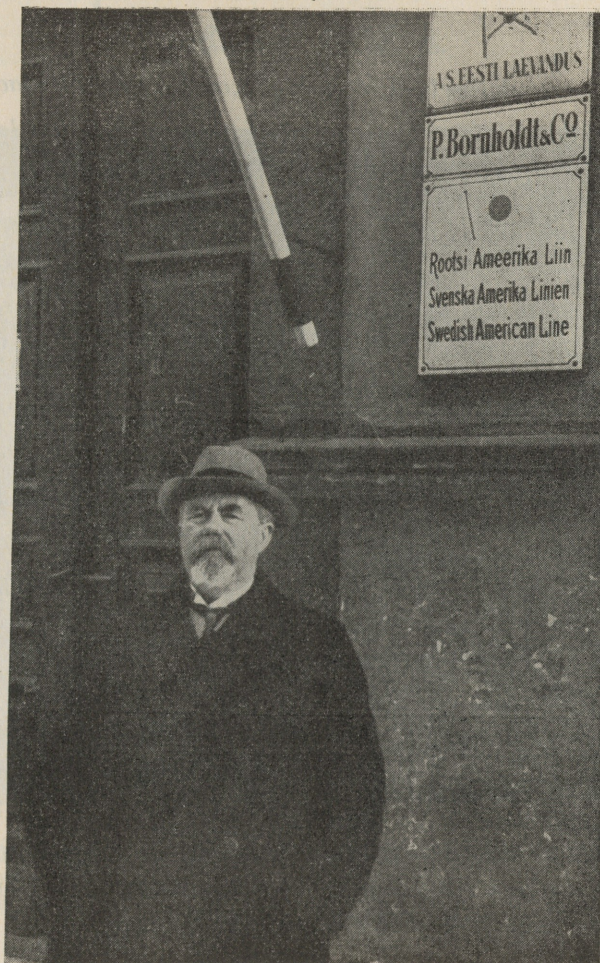

I Eesti president
K. Pääs

Õnneleht, 1918. aasta 1. jaanuaril
Linn, 1. jaanuar

Trükikoda „Külvaja“ Tallinn, Rataskaevu 6
Ilmub 21. juunil

Omakaitse juhtivtegelane admiral J. Pitka
Omakaitse selleaegse staabi ukse ees S Brookusmäel

Saateks

Käesolev teos oma ulatuselt ei ole mingi kompleetne ülevaade meie sangarliku omakaitse tegevusest omariikluse algpäevil, ega ka omakaitse edaspidisest arengust. Meie oleme piirdunud vaid mõningate memuaaride avaldamisega, mis veidigi aitavad meenutada omakaitse tähtsust ja laialdasi ülesandeid seesmise julgeoleku säilitamisel Vabariigi loomispäevil.

Meie ei ole sütnud käesolevasse teosesse paigutada ka kõiki neid dokumente ja tõendeid, mis on säilinud Ühingu arhiivis, mis oleks küll lugejaile annud hoopis reaalsema ülevaate ja selguse omakaitse lähtsusest minevikus. Kuigi alul oli meil kavatsus anda välja Võidupühaks täiuslik ülevaade, ei teostunud see meist olenematuil põhjusil. Majanduslike olude sunnil oleme piirdunud käesoleva kaustaga. Küll on meil omariikluse 25. aastapäevaks kavatsus anda välja omakaitse kronoloogiline teos, kuhu oleks komplekteeritud kõik tõsiasiad omakaitse ellukutsumise algusest kuni teose ilmumiseni.

Käesolev teos olgu aga Vabariigi 20. aastaks väikene meenutus omakaitse eksisteerimise tähtsusest, kusjuures on püütud likviidselt baseeruda lojaalseile materjalele. Meie ei ole püüdnud teose koostamisel olla agressiivsed, vaid kasutanud autentseid andmeid täielise objektiivsusega ja siiralt.

TOIMETUS.

**Omakaitse ja kaitseliidu Veteraanide Ühingu
juhatus 1938. a.**

Istuvad vasakult: E. Saulep — II abiesimees, H. Kallau — esimes, M. Adamsoo — laekur ja A. Vende — abisekretär. Seisavad vasakult: R. Rosing — abilaekur, V. Kesker ja V. Kanarik — sekretär. Puuduvad: P. Kann — I abiesimees ja A. Vaga

AKTSIASELTS

Tallinna Laevaiühisus

Laevaomanikud, laevamaaklerid, speditöörid,
süteimport, laevade varustamine

Peakontor: S. Karja 18. Telef. 426-90 (4-liini). Telegr.: „Laevandus“

LAEVASÖIT:

Korrapärane ühendus Tallinnast Hamburgi, Rotterdami, Antverpeni, Gdynia, Danzigi, Manchesteri ja Liverpooli. Läbiveokonossemendid kõikidesse tähtsamatesse sadamatesse.

SPEDITSIOON:

SÖED:

Tollimine, inkasso, kinnitus. korrespondendid kõikides tähtsamates kohtades.

Auru- ja sepasöed, valu- ja küttekoks alaliselt saadaval ladus ja otse laevadest. Kontor — V. Sadama 3, tel. 456-38 ja 441-80.

LAEVADE VARUSTAMINE:

Kõiksuguseid laevatarbeid ja toiduaineid, purje töökoda ja malmi ladu. Kontor — V. Sadama 3, tel. 456-38 ja 441-80.

VABALADU:

Laevade varustamine igasuguste toiduainete ja laevatarvetega. Ladu: Uus Hollandi 6, tel. 314-52.

J. Zimmerman & J. Mölder

IMPORT - KAUBANDUSE KONTOR - EXPORT

TALLINN + EESTI + AIA 5 + TELEFON 447-99

MEIE ESINDAME:

Ameerika „Auburn“ & „Cord“, „Nash“ ja „Willys“ sõiduautosid, samuti „Willys & Gramm“ veoautosid bensiini ja toorõli küttega. Prantsuse „Hotchkiss“ ja „Amilcar“ sõiduautosid.

MEIE MÜÜME:

Saksa „Phoenix“ ja Tšehhi „Bata“ vabrikute jalgrattaid, jalgrattakumme mitmesugustes värvides, mis laos alati saadaval; „Varta“ akumulaatoreid, kirjutusmasinaid, „Crossley“ ja autoosi, õlisid, „Braun“ raadioaparaate, Prantsuse „Mary Stuart“ kosmeetikatarbeid jne.

Omakaitse saamisloost Tallinnas

Omakaitse alguse ja asutamise kohta liigub endiste omakaitse tegelaste hulgas praegu kaks arvamust. Ühed, nagu omakaitse mälestamisküsimuse algatajate 1. jaoskonna omakaitse tegelaste aktiivsem grupp hr. Kallau'ga eesotsas, loevad omakaitse algust juba 1916. a. Siis antud vene sõjavõimude (vististi kindluse komandandi) poolt saksa aeroplaanide pommitamiskäigu (5. juulil v. k. j.) tagajärjel eraisikutele käsk sõjaväe abistamiseks. Nii oligi Tallinna 1. jaoskonna sõjaväe abistajate-eraisikute esimene kokkutulek olnud 23. juulil (vana kalendri järele) 1916 ja sellega olevat 1. jaoskonna omakaitsele pandud alus. Siin tekib aga lahkarvamusi.

„Päevalehest“ (1917. a. nr. 206 ja 211), „Tallinna Teatajast“ (s. a. nr. 207 ja 211) ja end. omakaitse juhtivaima tegelase admiral J. Pitka poolt antud intervjuust selgub, et „Tallinna Elanikkude Omakaitse“ on asutatud kõikide tolleaegsete kohalikkude seltskondlike organisatsioonide esindajate koosolekul 18. sept. 1917. a. Sellest asutamiskoosolekust, mis peeti „Eesti Sõjaväelaste Kodu“ ruumides Brookusmäel nr. 14 krt. 2 ja tema eelkäänud omakaitse mõtte algatajate koosolekust 9. sept. s. a. (kuuldavasti advokaat Keerdi korteris?) võtsid osa ka Eesti tolleaegse maavalitsuse ja Tallinna linnavalitsuse esindajad. Juba viimane fakt üksi tohiks küllaldaselt alla kriipsutada suurt tähtsust, mida anti uuele loodavale omakaitse organisatsioonile.

Tarviduse sellise elanikkude omaabi järele tõi väga tungivalt päevakorrale Riia langemine sakslaste kätte 21. augustil ja vene sõjaväe korratu taganemine, mille kaasas käisid igasugused vägivaldteod rahulikkude kodanikkude kallal: riisumised, põletamised, tapmised jne. Kuna sõjaliin polnud enam kindel ja pääleli oli liginemas kõige pimedam sügisene aeg, siis ähvardas

Tallinna elanikkonna elu ja vara suurim hädaoht. Korralagedusse langenud ja rüüstamisi ihaldava elemendi poolt lagunevates kohalikkudes vene väeosades oli korduvalt kuuldavale tulnud ähvardusi, et lahkumise puhul ei jäeta kohal midagi ega kedagi puutumata.

Niisugune olukord sundis mõtlema omakaitse loomisele, sest revolutsiooni päevil politsei asemele astunud miilits oli üksinda täiesti nõrk ja võimetu korravastaste jõudude ohjeldamiseks ning kodanikkude vara ja elu kaitseks. Seda nõuti tungivalt kogu Eesti kohta juba maanõukogu erakorralisel kinnisel koosolekul 25. augustil (vt. „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt I“, lk. 388 jj.). Tallinnas teostuski see 18. sept. „Tallinna Elanikkude Omakaitse“ asutamisega.

Omakaitsele võeti vastu kõik organisatsiooni üldeesmärgi taotlemaid ausaid kodanikke, rahvuse, päritolu ja erakondliku kuuluvuse peale vaatamata. Tallinnas pandi, ärevatest aegadest hoolimata, ööseti jälle kindel kord ja rahu maksma. Omakaitse tegutses edukalt kuni 11. novembrini 1917. a., millal enamlased ta tegevuse vägivaldselt lõpetasid.

OMAKAITSE VÄLJAASTUMISI.

Kõige tulemusrikkamalt astus Tallinna Omakaitse siiski üles kolmel saksa okupatsioonieelsel päeval: 23.—25. veebruarini 1918. Nüüd olid vene sõjaväed tõeliselt sunnitud Tallinnast lahkuma ja nende ähvardused linna hävitamiseks ja rüüstamiseks olid saamas teoks. Kõige kardetavam oli nende kavatsus siin leiduvaid rohkearvulisi lõhkeainete ja laskemoona ladusid õhku lasta, mis oleks Tallinnale toonud võib-olla täielise hävingu. Kohe sõjategevuse uuesti alustamisel Saksamaa poolt 18. veebruaril, andis vene enamline ülem-

juhataja Krölenko sellekohase käsu. Kohutav kavatsus südalinnas siiski nurjus, selles on kahtlemata tunnusväärt teeneid omakaitsele, kes õigel ajal vahele astus.

LÕHKEAINETE LADUDE ÕHKULASKMINE NURJUS.

Nii jutustab juba eespool mainitud 1. jaoskonna omakaitse liige H. Kallau, et temal olnud aegsasti teada vene enamliste madruste kavatsused, lasta õhku Balti jaama juures pea kesklinnas (Kopli t. Nr. 5) asuvad Kniep ja Werner'i aidad, mis täidetud suure hulga lõhkeainete ja laske-moonaga. Et paratamatut katastroofi ära hoida, selleks võtnud Kallau omal algatusel, koos teise omakaitse A. Vende'ga juba 23. veebr. õhtul umbes kl. 11 paiku aidad seal valvel olevailt madruseilt kav-lusega üle ja paigutanud sinna alul valvele oma 2 alaealist poega Herbert'i ja Ger-hard'i. Hiljem saanud omale abiks veel omakaitselased: Adamson'i, Tiismann'i, Teder'i, Brandmann'i, Kirise ja Treimann'i.

ELEKTRIIJAAMA KAITSMINE.

Üldiselt asus enamlaste poolt likvideeritud omakaitse uuesti tegevusse alles järg-misel päeval, s.t. 24. veebruaril, millal kuulutati välja Eesti Vabariik ja moodus-tati I Ajutine Valitsus. Siis kujunes oma-kaitse, eiti selle 1. jaoskonna ja kooli-õpilaste tähtsaimaks ülesandeks linna elektri- ja gaasivabriku kaitsmine sadamasse taandunud ja sealt kallaletungi katseid tegevate enamliste madruste vastu. Admiral Pitka ja teiste omakaitse tegelaste

mälestuse ning arvamuse järele on mad-ruste püüdeks olnud enne lõplikku taandu-mist Tallinnast võimalikult palju varan-dusi ja väärtasju kokku röövida, et neid siis enesega kaasa võtta. Siin olnud neile aga pinnaks silmas ja suureks takistuseks elektri- ja gaasivabrik. Viimaste oma võimusesse saamisega oleks võimalik olnud linna täiesti pimedaks teha ja siis selle katet ning üldisest segadust kasustada oma röövimiste ja muude alatute instinktide rahuldamiseks. Kuuldud hüüdeid: „linn pimedaks ja tuli otsa!“ Omakaitse ja koolipoiste edukas vastupanu ajas aga selle nurja. Tulevahetus kallaletungivate madrustega kestis kogu 24. veebruari õhtu ja järgneva öö. Omakaitse ja koolipoiste pooltel sai surma endine sõdur J. Muischneek ja mõned haavata.

Elektri- ja gaasivabriku kaitsmi-sest osavõtnud 1. jaoskonna omakaitse te-gelaste nimestik tuuakse käesoleva lisana. See on koostatud praegu elavate 1. jaos-konna omakaitselaste eneste kogutud suu-lisil andmeil, sest tolleaegsed kirjalikud nimestikud pole säilinud.

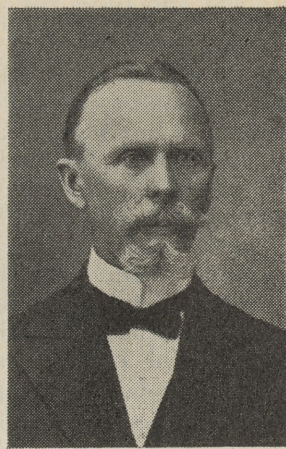
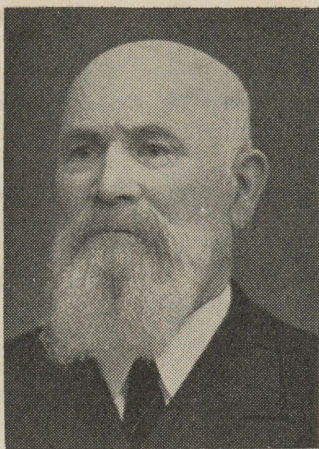
Siin esitatud õige katkendlikes ja kõige üldjoonelisemas ülevaates on vähe lähemalt silmas peetud ainult omakaitse 1. jaos-konda, kes teostas mälestustahvli püstita-mise. Lõpuks olgu siiski lubatud lisada, et end. „Tallinna Elanikkude Omakaitse“ kogu tegevus, eriti aga need pöördemomendid, millal see aset leidis, on küllalt tähtsad, et neid valgustada kõigekülgselt ja põhjali-kult. See nõuab aga palju aega, suuremat ruumi ja selleks on enne tarvis koguda ar-hiivimaterjale ja mälestusi.

Võitlusist linna gaasi- ja elektri- jaama pärast

Vene madrused, püüdes maksku mis maksab vallutada ja purustada Balti jaamahoonet, olid kaks korda seda rünnanud, kuid leitn. Elbrechti juhatusel tagasi löödud kuulipildujate tulega, mispeale nad varsti oma jõude koondama hakkasid linna elektri- ja gaasivabriku vallutamiseks, et neid purustada ning siis õhtu- ja ööpime-duses linnas üldist rüüstamist ja põletamist toime panna. See kavatsus, nagu Balti jaamaagi purustamise otsus, oli omakaitse 1. jaoskonnale aegsasti teatavaks saanud

ning juba peaaegu keskpäevast hakati siia koondama kaitsesalku, kuna pimeduse saa-budes siin kindlasti tuli arvestada mad-ruste suuremajoolise pealetungiga.

Ühel ajal meie jõudude koondamisega elektri- ja gaasivabriku kaitseks, mis piir-konnas juba kella 2 paiku algas tulevahe-tus meie ja madruste vahel, jätkus linna lääneosas elav võitlustegevus ning ühtlasi kogu linna varustamine püsside ja laske-moonaga Kniep ja Werner'i aitades asuvast suurest lõhkeainete ja lahingvarustuse laost,

Revisjoni komisjon Vasakult: Herodes, Tensing ja Särko

mille komandandina ja kaitse korraldajana keskpäevast peale toimis lipnik A. Vaga. Autoga, mille Viru tänaval madruste käest vallutanud olid H. Kallau, M. Adamson, Roman Trepp, ja mõned teised 1. jaoskonna omakaitslased, veeti siit püsse ja padruneid Joh. Pitka ja J. Treppi korraldusel alguses riigipanga hoonesse ja hiljem Brookusmäele, niipea kui Joh. Pitka seal rajas omakaitse peastaabi. Vahepeal viis Kallau ühe autotäie püsse ja laskemoona Bekkeri tehastesse sealse omakaitse võitlussalga juhile, tehaste vanemale laevademehaanikule Aleks. Jansonile (Kapsi ja Ko laduvalitseja), kes oma ligi 200-mehelise kuid ainult osaliselt relvastatud salgaga oli visalt heitlemas tehaste kommunistliku juhtkonna ja tööliste hulga tehaste hiigelväärtusega varanduste pärast.

Kella 3—4 vahel vallutas leint. Neps, välja sõites veoautoga, millele oli asetatud kuulipilduja, koos mõne 3. polgu ohvitseri ja kirjutajaga enamliste sõdurite kantsi „Volta“ vabrikus, kust saagiks saadi muu seas mitu meie võitlusjõududele hädavajalist kuulipildujat. Omakaitslane T. Zimmermann teisel kuulipildujaga varustatud veoautol (see oli ära võetud sotsiaalrevolutsionäridelt M. Bleimanilt ja lipnik Riuhkrandilt, kes oma meestega ise püüdsid Tallinnas peremeheks saada) vallutas mõnemehelise salgaga samal ajal vene sõjaväe varustuslaod Schnelli tiigi juures Toompea lossi all. Siitpeale, alates kella neljast-viiest kujunes omakaitse võitlusjõudude ja linna komandandi peamine tähelepanu esmajoones sadamapiirkonna blokeerimisele — asus ju seal vene Balti mere ristlejate es-

kaader oma enam kui tuhandemehelise meeskonnaga — ning linna elektri- ja gaasivabriku kaitsmisele, mille vallutamist enamlaste poolt oli tarvis ära hoida igal tingimusel, et linna mitte muuta lasta rüütamise, tapmise ja põletamise tallermaaks.

Esimese kaitse linna elektri- ja gaasivabrikule korraldas nende asutuste ametnikest ja teenijatest omakaitslane A. Dreverk juba keskpäeval ning lisaks neile oli leitn. Rotschildi või miilitsaülem Hellat varsti abiks saatnud salga reaalkooli õpilasi. Kella 2 ja 5 vahel löid 1. jaoskonna omakaitslased J. Treppi, H. Kallau, Jaan Salmani ja Leonid Tiismani organiseerimisel järk-järgult kogunedes kindla rinde gaasivabrikust kuni Paksu Margareta tornini ning lipnik Eug. Dreverk võttis siin oma peale üldise operatiivjuhatuse. Edasi saabus Joh. Pitka saadetud abisalk kooliõpilasi ja omakaitsemehi kapten Gottl. Muischneeki juhatusel ühe kuulipildujaga ning asus positsioonile Paksu Margareta eelsele positsioonile. Hilja õhtul tuli juure veel salkkond ohvitseri ja sõdureid kahe kuulipildujaga ning võttis seisukoha V. Rannavärava ette tollaegsele vanakraamiturule. Alates umbes kella 5 ajast arenes siin pidev lahingvõitlus, mis kestis kogu õhtu ja öö läbi kuni järgmise hommikuni ning mille kestel kõik madruste väljatungi katsed sadama tolliaitade piirkonnast elektri- ja gaasivabriku ja mõlema Rannavärava sihis meie poolt tagasi löödi, suurte kaotustega pealetungijatele. Samal ajal surusid omakaitse teised salgad, välja saadetud ja juhitud Joh. Pitka poolt, järk-järgult Narva maantee piirkonnast edasi tun-

gides madrused ikka enam ja enam kokku sadamasse.

Õhtu eel, mil just käimas oli meie jõudude koondamine elektri- ja gaasivabriku, mõlema Rannavärava ja sadama piirkonda, said linna komandant leitn. Rothschild ja vahepeal garnisoni ülemana ametisse astunud alampolkovnik P. Kann Balti jaama komandandilt kapten Mullaselt, kes oli asendanud leitn. Elbrechti, teada, et Narva poolt on tulemas eshelon tugevasti relvastatud madruseid komissar Dõbenko juhatusel — appi Tallinna enamlastele.

Saanud selle hiiobisõnumi, saadeti meie võitlusjõudude staabi poolt telegramm raudteejaamadesse Narva sihis käsuga jaamaülematele katsuda madruste esheloni kinni pidada kõigi võimalikkude abinõudega. Kuna sellele aga ei võidud kuigi suuri lootusi panna, hakati kiirelt organiseerima sõjalist jõudu vastusaatmiseks Dõbenko eshelonile. Suure vaevaga suudeti koostada vaevalt 40-meheline väesalk omakaitslasi ja sõjaväelasi ning saadeti kapten Mullase juhatusel rongiga välja. Kaasa anti salgale kaks kuulipildujat ja hulk käsigranaate; peale selle võeti kaasa mõned raudteelased abinõudega raudteeliini rikkumiseks. Salga ülesanne oli sõita Raasiku jaama, seal roopad raudteesilla kohalt ära võtta, et vaenu-

lisel rongil oleks võimatu edasi sõita ning seal nii või teisiti madrused kinni pidada. Hiljem saadeti ühe sõidu- ja ühe veoautoga maanteed mööda Raasikule veel abiväena umbes 25 meest ühe kuulipildujaga. Enam kustki võtta ei olnud.

Nii olukord oli kujunenud äärmiselt tõsiseks, sest oli vägagi küsitav, kas välja-saadetud salgad, mis koosnesid suuremalt osalt sõjaväeliselt õpetamata meestest, suudavad täita neile antud ülesande võrratult suure ülevõimu vastu. Sellepärast võeti linnas kiiresti tarvitusele kõik võimalikud kaitseabinõud. Möisnikkude krediitkassas, reaalkoolis, Kentmanni tänava nurgal ja mitmes teises kohas seati varjatult üles kuulipildujad. Krediitpanga hoone suur trepp saksa teatri vastas kindlustati liivakastidega. Reaalkooli võimlemissaali koguti omakaitslasi, kooliõpilasi ja teisi ustava-maid kodanikke ning õpetati neile ümberkäämist kuulipildujatega kaptenite Schwartzi, Johansonini ja hr. Naarise juhatusel. Lühidalt — tehti ettevalmistusi kõige ägedamaks lahinguks. Ometi — niikaugele asi ei jõudnud. Komissar Dõbenko väeosa peeti kinni Kehra jaamas, tänu jaamaülema M. Normaki mehisusele, ning sunniti sealt tagasi pöörduma.

Laskemoona ladude

õhkulaskmise kavatsusist

Kogu Tallinn oli hävimisohus

Omakaitslane Hindrek Kallau, kes oma teenistuse tõttu sadamas ettevõtjana süte-laadimise alal vene laevastikule omas suu-rel arvul tutvusi vene madruste seas, sai õhtul 23. veebr. ristleja „Rjuriku“ madrustelt teada, et keskööks on nendele ülesandeks tehtud Kniep ja Wernerini aitades asuvate lõhkeainete ja laskemoona ladude õhkulaskmine. Teades Balti jaamaülema abilt K. Podolskilt saadud andmete järgi selgesti, et neis ladudes leiduva kohutava lõhkeainete hulga plahvatamine tähendab kindlat hävingut kogu Tallinnale ja ka sadamas seisvale laevastikule, selgitas Kallau „Rjuriku“ meestele ettevõtte meelest

ja püüdis neid veenda seda mitte teha. Madrused löid kõhklema ja näis, nagu nõustuksid nad ettevõttest loobuma. Kui aga Kallau õhtul kella 10 paiku koju jõudis (ta elas kõnealuste ladude lähedal, Vana Kalamaja tän. 8), tuli sinna üks lähemalt tuttav madrus teatega, et madrused maruenamlased siiski olevat otsustanud samal ööl Kniep ja Wernerini aidad õhku lasta, nähtavasti veendumusel olles, et plahvatuse jõud sadama ni ikka ei ulatu. Ning heasoovlik meremees-väheplane läks oma laevale tagasi.

Nüüd oli vaja kiirelt tegutseda, et katastroofi ära hoida. Aga kuidas? — Vii-

vitamata otsis Kallau üles Kopli tänava alguses aitade otseses läheduses elutseva kaasvõitleja-omakaitslase Aleksander Vende (endise politseiniku ja kaardiväe-allohviteri, hiljem politseiteenistuses Ülemiste lennujaamas), keda tundis julge ja otsustamisvõimsa mehena. Koos tehti otsus: laod tuleb nii või teisiti kohe üle võtta — kui ei saa heaga, siis väevõimuga. Ning seltsis rutati ladude juure, mida valvas 8-mehe-line hästirelvastatud madruste vahtkond, nendest mõned Kallaule tuttavad. Püüti siis kogu sõnaosavust kokku võttes mõjustada vahtkonda ladude üleandmisele, muuseas kinnitades, et saksa eelväed on iga silmapilk kohale jõudmas. Ent madrused ei tahtnud üleandmisest kuulda.

Mindi siis kahekesi Kallau juure, et nõu pidada. Linnast kostsid aeg-ajalt püssipaugud — see oli tol ajal tavaline nähe — ning sekka vahel siin-seal suurem laskmine: punakaardi patrullid ja salgad paugutasid püssi enese julgustamiseks ja „kodanlaste“ hirmutuseks. Siis, mõtteid vahetades küsimuse kohta, keda jaoskonna omakaitslastest kõige kiiremini kätte võiks saada, sest ainsaks abinõuks näis olevat ülevõtmine vägivallaga, tärkas H. Kallaul (nii jutustab ta oma mälestustes) pilku seinalle heites omapärane idee. Seinal nimelt rippus paar saksa sõjaväe kiivrit, mis Kallau pojad, 16-aastane Gerhard ja 13-aastane Herbert olid mõne aja eest hankinud saksa sõjavangidelt. Ja idee seisis selles: kui sakslasi ei ole, tuleb neid teha — poistele kiivrid pähe panna ja saksa vägede eelpatrullina ladude juure saata madruseid hirmutama. Püsse neile kätte anda ei olnud, kuid vahest ehk aitab pimeduses ka kiivrite nägemisest!

„Saksa sõdurite patrull“ seati kohe korda. Poistele anti käsk ettevaatlikult hiilida Kopli tänavale ladude sissekäigu lähedale ja seal — kõigiti hoides ennast madruste-valvurite kuulide eest, millega tuli arvestada, — täita oma osa. Ning vanad omakaitslased kahekesi ees, „sakslased“ tükki maad järel, liiguti ladude juure. Vaevalt olid H. Kallau ja A. Vende tunnimehe poolt väravast takistamata sisse lastud nagu eelmiselgi käigul, õuel vahihoone juures madrustega juttu suutnud alata, kui linnast — ootamata õnneliku juhusega — kostis järjekorraline püssiragin, seekord ebaharilikult tugev ja kestev. „Sakslased vallutavad linna!“ — seletasid Kallau ja Vende madrustele. Ning kui viimased erutudes väravasse ruttasid välja vaatama,

sattus kohe nende pilgu ette teisel pool tänavat „saksa patrull“, kes madruseid määrgates kohe „taandus“ lähema majanurga varju. — Madrustel ei olnud nüüd enam pikka mõtlemist. Vahetati omavahel mõni sõna, visati aitade võtmed vahiputkasse, lisaks ka püssid (vahtkonnal olid peale püsside revolvriv) ning lahkuti vihaselt vandudes.

Lõhkeainete laod olid nüüd küll üle võetud, ent hädaoht polnud kaugeltki möödas. Neid oli vaja veel valvata ja kaitsta, sest kesköö oli käes ja minööride salk, kes pidi õhkulaskmist korraldama, võis iga silmapilk kohale jõuda vastavate ettevalmistuste tegemiseks. Pealegi ei olnud üldse teada, mis linnas sündis.

Jätnud Vende ja oma pojad valveks ladude värava juure, ruttas Kallau raudteejaama, et jaamaülemalt Eliaselt mehi abiks nõuda. Eliasel aga, jaama omakaitse-salga juhil, oli eneselgi meestest puudus korra maksmapanekuks jaamahoones ning selle ja depoode kaitse korraldamiseks. Kallau sai temalt eitava vastuse ning tõttas nüüd uuesti Kopli tänavale, et katsuda sealt mõnda kõige lähemal elavat omakaitslast kätte saada. Seal kohtas ta üht neist ootamatult tänaval Max Adamsoni (praegune Linnapanga kassahoidja), kes oli minemas linnapoole „maad kuulama.“

Kohe peeti kolmekesi — Kallau, Vende, Adamson — lühike sõjanõu ning otsustati kiires korras ustavamad mehed välja kutsuda. Otsuse täitmine pandi Kallaule, kes asus viivitamata majasid mööda käima, mehi otsima ja äratama. Nii saadi mõni tund peale keskööd juure majaomanik Jaan Tiismann, kaupmees Aleksander Brandmann ja mõned teised omakaitslased ning ladude juure kujunes juba korralik vahtkond. Linna häving oli ära hoitud, vähemalt esialgu, sest väljahirmutatud madruste vahtkond ega ka minöörid ei ilmunud öö jooksul ladude juure. Teisel päeval saadi teada, et vahimadrused peale lahkumist aitade valvelt teel sadama poole kohanud oma seltsimehi-minööre, need oma jutuga sakslaste kohalejõudmisest verest välja löönud ning siis kõik koos laevadele tagasi pöördunud, ähvardades hommikul kogu vaksalitaguse piirkonna suurtükitule alla võtta. Ent ühes osas viidi enamlaste sõjaline hävituskava sel õel siiski täide. Hommikupoole ööd äratasid linna võimsad plahvatusmürtsud: õhku lasti Kakumäe ja Suuropi kindlused.

Koolipoisid omakaitstes

23. veebruari õhtul saabusid Tallinna jaama Keila alt punakaardi verised haavatute ja surnute rongid, kes pidanud lahingu Haapsalust saabuvate Saksa okupatsiooni vägedega. Nüüd algas paanika nii punaste kui ka vene sõjaväelaste keskel: Tallinnas oli tookord väga palju vene väge, merekindluse garnison ja sadamas seisva suure laevastiku madrused, igatahes kümneid tuhandeid võõraid vormikandjaid.

Algas üldine põgenemine, kes voorimehel, kes autol, kes kroonu hobustel. Tänavad kihased siblivaist põgenikest, aina Narva maanteed mööda välja...

Kell neli sõitis Balti jaamast viimane põgenike rong — madrused tääkide kaitsel.

Võim murdus. Laod jäid kaitseta, rahvas asus neid rüüstama. Tassiti suhkrukotte, kalevikangaid ja muud.

Valitsust enam polnud.

Sel õhtupoolikul omakaitse, mis Vene Ajutise Valitsuse ja enamlaste võimu algpäevil tegutses ja lõpuks ära keelati, kuid põranda all edasi organiseerus — otsustas välja tulla ning võimu ning julgeoleku kaitse oma kätte võtta.

Hellat asus Tallinna korralvalvet korraldama, kuid seal ilmus põranda alt ka Joh. Pitka ning omakaitse kokkuvoolamine algas.

Olin tollal koolipoiss ning ühel õhtul külastas mind sõber ja päris rõõmsa tujuga lausus: „Tule kaasa, mehi on vaja, punased panid plehku, kuid mine tea, tuleb ehk nendega veel linnas lahingut lüüa...“

Lahinguteta ei läinudki. Omakaitse ja 3. polgu ohvitseride-sõdurite salgad pidasid mitmel pool linnas lahkuvate ning riisuda ihkavate punaste jõukudega tulevahetust. Mina olin ka kohe omakaitse teenistusevalmis. Tulin Nunne t. praeguseisse koolivalitsuse ruumidesse — mis seal tol ajal oli, ei mäleta. Sealt jagati valgeid omakaitse varukalintisid ja püsse.

Minu nimi pandi kirja, registreerijaks seal oli eesti keelt väheke kangelt kõnelev, saksa aktsendiga noor, nägus preili. Püssid voorisid meeste seljas välja. Pea sain ühe omale ja mulle määrati valvekohaks VI politseijaoskond linna südamesse.

Ilmusin kohale jaoskonnaruumidesse.

Oli videvik. Jaoskonnas sees oli pime. Istusime kõledais ruumes vaikivatena. Meid võis olla mõnikümmend meest. Väljast kostis püssipaukude ragin. Omakaitslasi oli

linna peale palju. Kes tänavat mööda liikus, põmmutas püssist — vahest enda julgustamiseks, vahest ka vene madrused ja varjus punaste hirmutamiseks. Seetõttu tänavalt kostis vaid paukude ragin, nagu käiks ringi äge lahing. Kuid paar tõsistki kokkupõrget oli öö kestel siiski. Vene madrused ründasid Balti jaama, löödi aga kuulipilduja tulega tagasi. Siis käis lahing Paksu-Margareeta juures kauemat aega. Madrused tahtsid siitkaudu sadamast linna tulla, löödi aga tugeva omakaitse salga poolt tulega tagasi, kusjuures surma sai meie poolel realist Muischneek.

Jaoskonnas telefon kogu aeg helises. Siia paluti saata omakaitselastest salk, sinna abi, kolmandas kohas oli midagi kahtlast liikumas nähtud, paluti selgitada jne. See alatine telefoni helin uute ärevate teadetega, kusjuures väljast kostis lakkamatu laskmine, sõi närve. Ja kui tunde kestis, siis võib kujutada, millises tujus me jaoskonnas istusime. Olukord kujunes seda halvemaks, et patrullid, mis välja saadeti, ei ilmunud enam tagasi. Meie pere seetõttu kogu aeg kahanes.

See oli üks halvemaid ja painavamaid öid, mida olen läbi elanud ja mil minu noored närvid vägisi kippusid katkema.

Oli varahommik kui jõudsin koju. Magasin vähe. Kui ärkasin, oli nagu halb ja sünge uni möödas. Nii kerge oli... Taevas oli selge. Päike helendas.

Tänavanurkadel... iseseisvuse manifestid! Rahvas voolas, rõõmuhõiskes silmis. Kirikukellad helisesid, peeti tänujumala-teenistusi... Peeti vist ka paraadi.

Ainuke, mis häiris, oli kuuldus, et sakslased on linna marssimas. Kuid iseseisvusproklamatsioonid kõikjal — meel oli nii kerge, — kuidagi sooja, südamest tulevat ja pühituslikku langes kõikjale. Oli tunne, et sel hetkel kauge unistus ja tõsielu on sõlminud igaveseks oma käed. Nutta oleks tahtnud ja nii väga rõõmus olla.

Soe päike tõusis. Oli neid varakevadi ilmu, millal räästad kella 11 tilkuma hakkavad.

Hulkusin ülevas tujus ringi. Olin Veneturu kohal. Kell võis 12 paiku olla, kui kaks saksa sõjaväe jalgratturit kihutasid siia.

Sakslased! Siis ikka nemad...! Nad peatusid viivu Veneturu ääres, siis istusid uuesti ratastele ja paar kihutas sadamasse,

kus käis varanduste evakueerimine. Nad avasid rüüstavaile vene madruseile otsekohe tule. Laevadelt vastati samaga. Vähe aja pärast tassiti sadamast kõhust raskesti haavatud sakslane. Ta oigas kogu aeg.

Mis nüüd saab? Väheke hiljem vooris linna saksa jalgratturite kompanii ja peatus reaalkooli ees. Reaalkooli vastas maapanga majas asus eesti diviisi staap. Kogu staabi ohvitserkond väljus ustele ja meie sõjaväeorkester alustas hümnit. Pead paljastusid. Sakslased kuulasid tummalt pealt.

Rahvaparv vajus siia, siit edasi. Kogu „Estonia“ ümbrus lainetas. Kas tõesti sakslased võimaldavad meil iseseisvalt elama jääda“ sähvis nukker kahtlustunne. Kohalikud sakslased juubeldasid, lehvitasid rätte ja kui ka ratsaväge saabus, pildusid lilli ning töid turul seisvatele saksa sõdureile sooja kohvi ning kooke... Eraldumine eesti ja saksa seltskonna vahel algas ilmselt.

Üks saksa valge sõjaväe lennuk lehvis õhus, laskus sadamasse ja pildus vene sõ-

jalaevadele pomme. Üks neist oli lõhkenudki soomusristleja „Rjuriku“ pardal.

Otsekohe kõik laevad avasid kahuritule lennukile. Tallinn värises paukude mürast. Hallid suitsupilved süttisid lennuki ümber.

Ühe hetkega Tallinna tänavad olid tühjad. Inimesed jooksid õhus lõhkevate granaadikildude eest varju.

Lennuk pääses. Poisikesed korjasid platsidelt granaadikilde.

Nüüd liikus vene laevastik sadamast, peal meie punased võimumehed. Rida suuri laevu lähenes Naissaarele. Jõudnud Aegna kohale, pöördus paremale.

Kuuldus, et laevastik kui lahkub, avab Tallinnale tule. Rahvas jälgis laevade liikumist, ärevil küsimus huulil: kas avavad tule?

Juba tuhmus laevastik vaatepiiril. Üks valitsus lahkus.

Pöördus ajaloo uus erev lehekülg.

J. Pert.

Omakaitse okupatsiooni ajal

Eesti väeosade täieline likvideerimine viidi läbi lõplikult 15. maiks ning umbes sellest ajast peale algab Tallinnas ja varsti ka mujal Eestis, kus olid asunud eesti väeosad, salajaste võitlusjõudude organiseerimine, nagu see sündis enamlaste võimu päevil, kuid kaugelt suuremas ulatuses. Organiseerimine läks välja kahest kohast, kahest juhtivast keskusest, kellel alguses ei olnud kindlamat omavahelist sidet. Üheks keskuseks sai Tallinna omakaitselaste organisatsioon Joh. Pitka eesotsas, mis kujundati saksa Bürgerwehri warjukatte all, teiseks aga eesti ohvitseride organisatsioon mille algatasid kindralid E. Põdder ja A. Larka ning mis peale kindral Larka (ja kindral Tõnissoni) põgenemist vangistamise eest sakslaste poolt Soome, jäi täiesti kindral Põdderi juhtida ja arendada. Ning kindral Põdder oli ka eeskätt see, kes sidus mõlemad organisatsioonid tervikuks ning arendas need üheks võimsaks salajaseks rahvuslikuks võitlusjõuks — Eesti Kaitseliiduks.

Organisatsioonide kujunemine ja ühi-

nemine sündis oma arengu peaaastmeis järgmiselt:

Joh. Pitkal, kes kohe peale Omakaitse likvideerimist sakslaste poolt asus nõudma sellele uut tegevusluba, õnnestus märtsikuu keskel seda saada ning uuesti kujundada jaoskonnad. Ent püsse anti Omakaitsele jaoskonna peale esialgu ainult kaks ning järgnevalt aprilli alguseks juba 25 igale jaoskonnale, need pidid aga seisma jaoskonna ruumides, kust neid välja anti ainult valveteenistuse ajaks. Saanud julgust sellest edust, avaldas Pitka, ootamata vastust oma vastavatele ettepanekutele, „Tallinna Teatajas“ üleskutse ülemaalse omakaitse asutamiseks — kõigis linnades, alevites ja valdades. Selle peale sattusid sakslased ärevusse ja 10. aprillil teatas kindralkomando ringkirjaliselt igale poole, et Bürgerwehr (Omakaitse) on lubatud ainult Tallinnas, mujal aga tulevad kõik vastavad organisatsiooni rakukesed kohe sulgeda. Ametlikult need muidugi suleti, kuid tõuge oli antud ning mitmel pool jäid need salajastena püsima.

Mälestustahvel omakaitse veteraanidele

17. septembril 1933. a. kell 16 Tallinas, Niine tn. nr. 6, maja külge paigutati omakaitsele mälestustahvel.

Mälestustahvli avas Vabariigi Valitsuse nimel kindral-major J o n s o n.

-Sellest majast väljusid 23. ja 24. II 1918 alljärgnevad omakaitslased, kes päästsid Tallinna õhkulaskmisest ja pidasid elektrijaama juures esimese võiduka lahingu enamlastega:

H. Kallau
A. Vende
H. Kallau
G. Kallau
M. Adamson
J. Tiismann
H. Tedder
A. Brandmann
V. Kiris
A. Treimann
K. Neufeldt
J. Trepp

L. Tiismann
R. Trepp
J. Salmann
H. Süsslich
H. Plinkmann
P. Aller
R. Rosenberg
M. Veidenberg
M. Gross
G. Muischneek
J. Muischneek
M. Trepp

K. Busch
K. Ellip
O. Herodes
V. Kesker
J. Langebraun
R. Kentmann
A. Janson
A. Tiismann
B. Tiismann

A. Ternel
J. Raudsepp
V. Steinberg
(V. Sternberg)
A. Sutt
K. Podolsky
E. Dreverk
E. Nieneberg
A. Mars

Mälestustahvli avamisest võtsid osa:

G. Jonson, kindral-major, Tallinna linna napea A. Uesson, ülempreester N. Päts, õp. Sternfeldt, Saulep, Rattas — major, V. Kesker, K. Podolsky, O. Herodes, J. Raudsepp, J. Langebraun, H. Kallau, E. Nieneberg, A. Ternel, A. Vende, H. Kallau, J. Salmann, A. Janson, Joh. Pitka, J. Roska, M. Trepp, K. Ellip, Heinrich A. Tedder, A. Sutt, A. Treimann, J. Trepp, H. Süsslich, M. Veidenberg, H. Plinkmann, K. Busch, M. Adamsoo, A. Mars, Paul Aller.

Isamaale

Oh, hoia oma isamaad,
Sa, vapper eestlane.
See maa, kus sinu kätki oln'd,
Saab hauaks sinule.

Ei paremat siin ilma peal
Saa paigaks iialgi.
Sinu elus ja sinu surmas ka
On üksinda see maa.

Kus isaisad sagedast'
On elu ohvriks an'd
Ja tuhat aastat mälestust
On siia kokku pan'd.

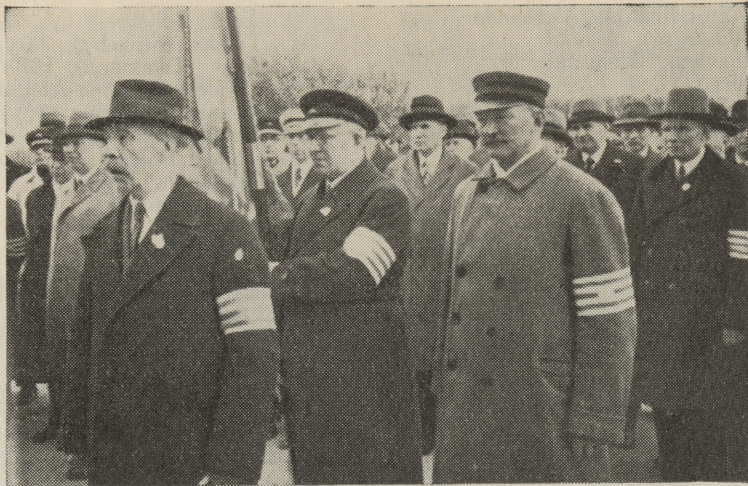
Kus kanged kalevite käed
On rada rajanud,
Ja iga aasta oma tööd
On kokku ajanud.

Kus veres lipud lehvisid
See vallatusega,
Ja sõbrapojad mõlemad
On elu ohvriks jäänd.

Kui tuleb surm, peab tulema
Mul korra kuulus surm,
Kus vere korras kasvatud,
Mind peidab Eesti nurm.

Kus rahvas haua ääreni
Ta rahvast leinavad,
Ja miljonitel silma sees
Oln'd leinapisarad.

Ühingu lipu õnnistamine

Ühingu asutajad ja liikmed

Omakaitse ja Kaitseliidu Veteraanide Ühingu põhikiri on kohtu- ja siseministeeriumi poolt kinnitatud 28. oktoobril 1930. a. ja registreeritud ühingute, seltside ja nende liitude registrisse nr. 2579 all.

Omakaitse ja Kaitseliidu Veteraanide Ühingu praegune juhatus:

1. esimees	Hindrek Kallau
1. „ I abi	Peeter Kann
3. „ II abi	Eduard Saulep
4. sekretär	Villem Kanarik
5. „ abi	Aleksander Vende
6. laekur	Maks Adamsoo
7. „ abi	Rudolf Rosing
8. ametita	Villem Kesker
9. „	Alfred Vaga.

Revisjonikomisjon:

1. Oskar Herodes, 2. Heinrich Särko
ja 3) Jaan Tensing.

Auliikmed:

1. Johan Pitka
2. Eduard Alver
3. Jaan Salman
4. Hindrek Kallau

Tegevliikmed:

1. Aastalu (Assmann), Ernst
2. Allandi (Aller), Paul
3. Aren, Peet
4. Brandmann, August
5. Dreverk, Aleksander
6. Elbrecht, Mihkel
7. Falk, E.
8. Freundt, Heinrich
9. Heinrichson, Hans
10. Hakk, Hugo
11. Jakobson, Mihkel
12. Janson, Aleksander
13. Johanson, Johan
14. Järve (Jürgen), Oskar
15. Kallau, Herbert
16. Kallau, Pärtel
17. Kaus, B.
18. Kips, Roman
19. Konga, Leopold
20. Koov, Johan
21. Kerberg, Rudolf
22. Kreos, Aleksander
23. Krusberg, John (†)
24. Körver, Voldemar
25. Kütt, Arnold
26. Laansoo (Laurson), Jüri
27. Laansoo (Berggrün), Eduard
28. Leithammel, August
29. Lemmergard, Jakob (†)
30. Luhaste (Luuberg), Kalju
31. Maripuu, Jaan
32. Martinson, Jüri
33. Mars, Arvet
34. Meri, Georg
35. Muistre (Mihelson), Adolf
36. Mäns, Bernhard (†)
37. Nilsoo (Nilson), August

38. Nurmse (Brandmann), Aleksander
39. Otsjärv (Otsberg), Arnold
40. Pahkla (Pachel), Aleksander (†)
41. Palmi, Alfred
42. Parel (Brakel), Ernst
43. Parikas, Peeter
44. Pillart, Eduard
45. Plinkmann, Hans
46. Podolski, Konstantin (†)
47. Puu, Aleksander
48. Rannamäe (Riisenberg), Johan
49. Reinap, Kristjan
50. Rooba, Otto
51. Ruut, Madis
52. Rättnik, Paul
53. Sachssendal, Harald (†)
54. Seil, Aleksander
55. Sephans, Hindrek
56. Sorgus, Peeter
57. Stunde, Karl
58. Schwartz, August
59. Sutt, August (†)

60. Takk, Juhan
61. Tandre (Stokeby), Järvo
62. Taru (Teinmann), Hillo
63. Tedder, Heinrich-Aleksander
64. Teimann, August (†)
65. Teinmann, Villem
66. Tomp, Harald
67. Topmann, Julius
68. Trepp, Jüri (†)
69. Treumann, Aleksander
70. Tubalkin, Rudolf
71. Tõnisson, Aleksander
72. Urblepp (Uferbach), Alfred
73. Ustav, Richard
74. Valm (Timosko), Adolf
75. Vahtmeister, Friedrich
76. Viirat (Vinberg), Richard
77. Viralu (Vildenau), Nikolai (†)
78. Viirja (Zimmermann), Toomas
79. Veber, Anton
80. Vutt, Aleksander
81. Zero, Rudolf.

Võidupüha mõte

Igal aastal pühitseme 23. juunit Võidupühana. Aasta teiste suurpühade seas on see ainuke, mis on mitte leina või surma, vaid võidu tähistamiseks. See annab sellele pühale erilise sisu ja aulisuse. Kuid kui me pealegi veel teame, et sel päeval, aastal 1919, murti Võnnu all meie väga kauane, ajalooline vaenlane, see võõras, omakasu-püüdev võim, mis 700 aastat tagasi lõpetas vägivaldselt eestlaste vabaduse ja tallas jalge alla isaisade inimese-õigused, — siis see tagab Võidupühale erilise pühitsuslikkuse.

Kuid võitu Võnnu all ei saavutatud kergelt. Olime juba üle kuue kuu oma iseisvuse eest mõõga ja täägiga võidelnud, need keetsid edasi lakkamatu pinevusega. Seal tormas meie rahvale, meie kaitsevägele, seljatagant peale uus vaenlane, asus tegevusse balti aadli organiseeritud uus karistusekspeditsioon eestlaste vastu, kes polnud unustanud oma vabaduspüüdeid.

Kuid nad eksisid. Meie võitsime ka siin. Meie ei tohtinud teisiti. Vabaduseiha, mis eestlase hinges seni oli peidus, jõudis võtta reaalse kuju; isadel, poegadel ja vendadel olid sõjariistad käes — ja ajaloolise vaenlasega kokkupõrkel tagajärjed ei tohtinud teised olla. Liialt kaua oli eesti rahvas oodanud seda päeva, millal murrab oma igipõlise vastase. See päev saabus.

Meie parimad väeosad paisatakse Võnnu alla, kus läheb heitluseks elu ja surma peale. Lahing on eriti äge, üks vihasemaid Põhjamaade ajaloos.

Vaatamata sakslaste ülekaalule, nad on pealegi välja puhanud, vaatamata ka sellele, et neil on kohati parem relvastus — nad kaotavad lahingu, kaotavad selle väga veriselt ja häbiga alustavad jooksu tagasi. Hooplejate kõrgist uhkusest on järel orjalik hirm — päästa, mis päästa saab.

Kuidas see tuli, et kaotasid need, kes võidu peale kõigiti olid kindlad, sest vastasel korral nad poleks ju sõjalist tegevust alustanud? — Siin pääses täiel määral maksvusele eestlase endsalgav uljus ja kõrge sõjamehe visadus; võit oli julgete poolt; Võnnu — on eesti kangelaslikkuse sümbol. Seal Võnnu all ajalugu maksis kätte sellele ülekohtule, mis eestlastele sai osaks aastasadade pikkuselt. Seal Võnnu all inimõigus pääses maksvusele, mis kaua oli maha tallatud.

Just selle tähiseks on Võidupüha, et õigus, inimsus ja tõde pääseb viimati ikka pole igavene. maksvusele, et ülekohtu ja vägivalda võim

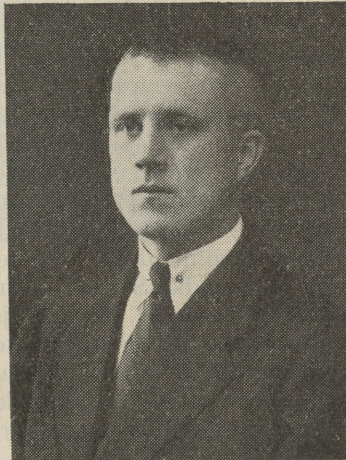
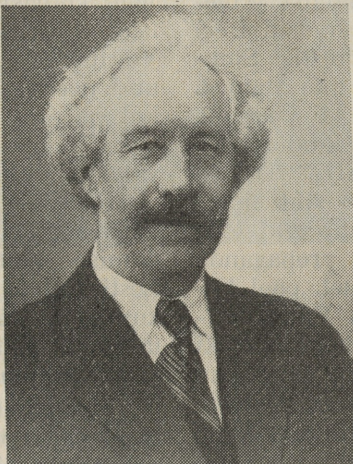
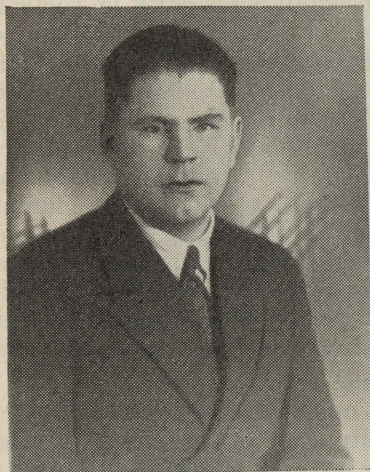
Üle maa süttivad Võidupüha õhtul võidutuled, tuled, mis säravad, valgustavaid leeke üles löövad. Need leegid äratavad mälestusi kui muinasjutte. Kuid ka need

leegid kevadtööl on kinnituseks, et valgus võidab pimeduse üle.

Võidupüha mõte on — et meie oleksime vankumatud selles teadmises, et valgus võidab pimeduse, õigus vägivalga ja et ajalugu tasub kord ülekohtu; ja mis ka ei tu-

leks — Võidupüha meie rahva aastasadu kestnud vabadusheitlusi jääb leekivaks ja ülendavaks tähiseks sellest, et meie tulime lõpuks ikkagi võitjaks ning ka jääme võitjaks.

J. P.

Herbert, Hindrek ja Pärtel Kallaud,
kes aktiivselt osa võtsid omakaitse tegevusest

Kui lahkusime Suur-Venest

Petrograd 22./24. 02. 1918. Tallinn

J. TANDRE.

Olen maininud varemgi, et oma riikliku ja ühiskondliku korraga vähemalt sajandi võrra Lääne-Euroopast maha jäänud Venemaa ei kannatanud enam XIX sajandil vapustusteta suuremat pinget.

Prantsuse-Vene sõjale järgnes dekabristide mäss. Krimmi sõjale järgnesid laiaulatuslikud reformid. Türgi sõjale järgnes narodnikute revolutsioon. Vene-Jaapani sõja ajal puhkes ähvardav revolutsioon. Maailmasõja ajal puhkes Vene suurrevolutsioon, mis viis senise absolutistliku maa proletariaadi diktatuuri teele.

Samal puhul murdusid lahti Venest tema senised lääne-liiteosad Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola. Senise hiigla ekspan-

siooniga saavutatud kunstlik lääne piir nihkus õigele kohale — keskaegsele Varjaagi piirivöötlele.

Mainitud toime tingimuseks olid revolutsioonist tuletuv korralagedus vene armee ning administratsioonis ja Saksa invasiooni saabumine. Käsitluse selgituseks vaatleme pisut lähemalt ka neid.

Enamlaste võimule tulekul laostus vene armee ja sõduri moraal. 1917. a. novembri lõpul astusid diviisid omal käel sakslastega rahuvahekorda. Algas vennastamine, püside, kuulipildujate ja laskemoona müük saksa sõdureile mõne rubla eest.

Nähes oma võitlusvõimetust, asusid enamlased rahu läbirääkimistele Brest-Li-

toivskis. 7. detsembril tehti 10-päevane vaherahu kõigil vene rinnetel. 15. detsembril pikendati see kuni 14. jaanuarini 1918. a., mis pidi kestma automaatselt edasi, kui seda kumbki pool 7-päevase tähtajaga ette ei tühista.

Seda vaheaega kasutasid enamlased raadio propagandaks, et kutsuda Saksamaal esile revolutsiooni, kukutada kogu Euroopas kodanlikud valitsused ja asendada proletariaadi diktatuuriga. Nad nõudsid isegi rahuläbirääkimiste üleviimist Brestist Stockholmist ja okupeeritud maade vabastamist. Kuid sakslaste ähvardustel jäädi peatuma Bresti. Jaanuaris ei edenenud kindla rahu loomiskavad venelaste esindaja Trotski põikleva poliitika tõttu. Nende siht ei olnudki luua Saksaga eraldi rahu, vaid teha Euroopa revolutsiooni. Vene propaganda mõjul puhkesidki Saksas mitmel pool kohaliku tähtsusega streigid ja Viinis toitusrahutused. 10. veebruaril seletas Trotski Brestis, et Vene ei tee Saksaga ametlikku rahu, tunnustab sõja lõppenuks ja demobiliseerib armee. Ühesõnaga: puržuidega Vene ei sõdi, ega tee ka rahu.

Sellise eitava deklaratsiooni kohaselt asusid 18. veebruaril kell 12.00 Saksa väegrupid liikuma ja 14 päeva jooksul katsid saksa vähesed väegrupid suurema maa-ala Venest kui oli Saksa keiserriik ise, viies piiri Riia—Pinski—Pruti joonelt Narva—Pihkva—Harkovi—Rostovi joonele, saades kolossaalset saaki kui sõja- nii muu varustuse näol.

Enamlikul Venel ei olnud Saksa armee vastu muud välja panna kui kommunistlik propaganda. Sakslasi see siis veel ei mürdnud. Oma kohalikele võimudele enamlastel ei sobinud valgustada riigi lootusetut seisukorda. Selle tõttu ei teadnud siis ka Tallinnas võimutsevad enamlased ei rahuläbirääkimiste katkestamist ega sakslaste edasitungist neil päevil. Ainult Petrogradi võimud käskisid sakslaste sissetungi puhul õhku lasta Tallinna kindlustused ja vedada välja varandused. Väljaveo võimaluste puudusel hävitada koha peal.

Põhja-Eesti vallutasid Saaremaalt, üle jää tulnud Eichhorni väegrupid. 21. veebruaril jõudsid nad Haapsalusse ja hakkasid vastupanu mitte leides, kohe marssima edasi. Maal leidis küllalt veel vene väeriismeid, kes küll ei omanud nimetamisväärsset võitlusvõimet, kuid tegid ebakindlaks sakslaste edasitungi. 23. veebruaril andis Saksa Venele ultimaatumi, milles nõudis Liivi- ja Eestimaa otsest puhastamist oma väeriistetest ja punakaardist. Venelased olid sun-

nitud võtma ultimaatumi vastu ja teatasid sellest raadio teel Berliini.

Vene korratu administratsioon ei jõudnud ega tahtnudki kõigest toimunud informeerida Tallinna võimumehi, vaid pani lootusi kiiresti organiseeritavale partisani salkadele. 23. veebruaril löödi üks selline punaste partisanide jõuk Keilas puruks. See näitas, et enamlastel käsutada olevad jõud kõlbasid vaid sisesõjaks ja vägivalgala valitsemiseks rahulike kodanike üle. Võitluseks distsiplineeritud väega ei tulnud need arvesse. Sama päeva õhtupoolikul pagesid Anvelt, Kingissepp, Käsper ja teised Tallinna võimumehed sadamas olevatele laevadele ühes linnast riisunud varandustega. Sündmusist teadmatutes hoitud naiivid punakaartlased pandi juhtide taandumise katteks linnas püsse ragistama. Eesti rahvusjõud olid asjus hoopis teadlikumad ja nad asusid linna puhastama, et takistada röövimist ja teostada iseseisvuse väljakuulutamist.

Kriitilisel momendil ei jõudnud venelased enam varandusi evakueerida. Isegi ei suudetud meie aktiivse vahelesegamise tõttu enam teostada vene armeele nii omast varanduste hävitamist.

Allpool avaldame sel kriitilisel momendil Tallinn ja Petrogradi võimude vahelised väga närvilised telegrammid.

Tallinna Merekindluse staabiülemale kõnelus Hughes'il Petrogradi Rahva-sõjakomissari Podvoiski sekretäri Balandiüniga 23. II 1918.

Petrograd: „Podvoiski käskis Teile edasi anda järgmist:

1. Veel kord kinnitan sõjalaevade väljaviimise käsku.

2. Teist korda kinnitan õhkulaskmise tarvidust.

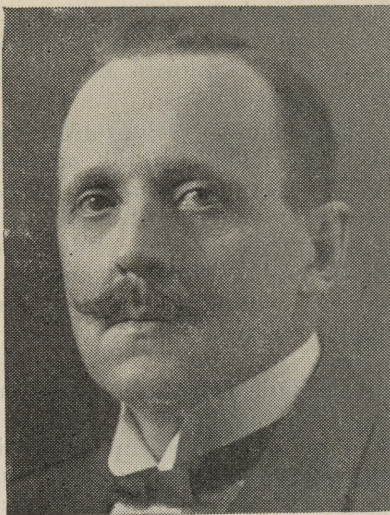
3. Kui eselone ei saa saata Tapale, siis tühje eselone enam mitte välja kutsuda, vaid täied saata teele kõvendatud valve all.

4. Rahad tööliste makstakse tingimata riigipanga poolt. Koostage aktid tööliste töötasu kohta, andke need meile oma poolt allakirjutatult kätte ja sõjakomissariaat (Moikal 67) maksab välja.

5. Värbake tarviliste tööde jaoks töölisi — kõik maksame välja.

6. Kas on otstarbekohane saata Teile õhkijate rongi, kui Tapa on võetud? Ma seda kordan Teile. Podvoiski kõneles Teile, et rahunõusolek on antud.“

Tallinn: „Töölistega korraldan nii, nagu ütlesite, kui nad sellega nõus on. Õhkijate rongi oleks hea välja saata, kuid

A. Vende ja M. Adamsoo,
omakaitse veteranid

Tapa suhtes ei saa ütelda midagi kindlat, sest et seal vastavalt Anveldi õisele teada- andele, punaväelased laadisid välja vagu- neid, saates tühjad ešelonid Narva. Õhki- mise suhtes, kordan veel, teen kõik mis on võimalik teha ülejõu, kuid tagajärgede eest ei vastuta. Töölised ja sõdurid, keda võiks palgata töödele, teades, et meil puu- dub raha, oleksid huvitatud peamiselt vaid ladudest, mille rüüstamine on juba alanud. Kuna puuduvad igasugused organisatsi- oonid, organiseeritakse linnas miilits. Sõ- jalaevade väljaviimine teise positsioonini ei ole otstarbekohane juba seetõttu, et meri on jääs ja laevad võivad liikuda ainult jää- lõhkujaist läbimurtud teedel. Vaba liiku- mine merel on võimatu, ja ohlik veel see- tõttu, et linna valgekaartlaste või sakslaste poolt haaramise puhul laevad võivad avada tule linnale, mis kutsuks esile tulikahjud ja sadade süütute elanike hävi. Lähen andma korraldusi.“

Tallinna merekindluse staabiülema Boris Andrejeviž Leveneci kõnelus Rahvasõjako- missari Podvoiskiga 24. II 1918.

Petrograd: „Kas merekindluse staap? Kas saaks kindluse komandanti ehk kontr- revolutsiooni vastu võitlemise komissari?“

Tallinn: „Kes palub?“

Petrograd: „Rahvakomissar Podvoiski.“

Tallinn: „Merekindluse staabiülemat pole pilgul siin. Ta on ristlejal „Admiral Makarov“, kuhu pagesid kõik organisat- sioonid; annab seal mingeid korraldusi.“

Petrograd: „Poidvoiski palub edasi anda järgmist: „Saata parlamentööre sakslaste juurde.“

Tallinn: „Kui leiame staabiülema, vii- bimata ütleme.“

Petrograd: „Kas leidub kedagi, kes võiks anda teateid vaenlase jõudude üle?“

Tallinn: „Kes küsib?“

Petrograd: „Seltsimees Podvoiski. Pa- lun kedagi staabist.“

Tallinn: „Siin kõneldakse, et vaen- lane on 8 versta (?) Tallinnast — Kapa-Ko- hilas, kuid täpselt ei ole võimalik öelda, on need sakslased või valgekaartlased.“

Petrograd: „Ehk on võimalik leida staabist kedagi vastutavat isikut?“

Tallinn: „Aparaadi juures Merekind- luse staabiülem.“

Petrograd: „Teie nimi?“

Tallinn: „Kindralstaablane Levenec.“

Petrograd: „Kus on kindluse koman- dant?“

Tallinn: „Komandant on 20-ast asenda- tud kohalike organisatsioonide ja maa nõu- kogu esindajatest koosneva kolleegiumiga, millest ta teatas Põhjarinde ülemale ja kolleegium teatas rahvasõjakomissariaadile.

Täna öösel on kriitiline moment. Maa nõukogud panid maha omad volitused. Mina jäin üksi mõningate sõdurite sekt- siooni liikmetega. Praegu püüan rannäärse rinde keskkomiteega organiseerida korda. Sõjalaevad seisavad auru all, laaditud hin- nalise varandusega ja „Rjuuriku“ peale on kogunud organisatsioonid, valmis välja-

sõiduks Helsingi, mis linna huvides oleks soovitatav.

Kuna punakaardi ja mereväe üksuste täielise desorganiseerimise tõttu pole võimalik teostada õiget luuret, siis ei saa teha kindlaks, kes tegelikult peale tungib. Mõned kinnitavad, olevat näinud sakslasi, teised — ainult valgekaartlasi, kolmandad — valgekaartlasi ühes sakslastega. Fakt on see, et mingi jõud, keda peame tunnustama vaenuliseks, on meile tekitanud tõsiseid kahjusid, asub 16—17 vesta kaugusel Tallinnast.

Viimase teate järgi, mis on saadud meremeestelt, olevat vaenlase mototsükliste nähtud Tallinna-Haapsalu teel, 17 vesta kaugusel Tallinnast. Praegu on minu mure: luua korda linnas ja panna piir ladude rüüstamisele, samuti päästa veel väljavii-mata hinnaline varandus. Praegu organiseerin kiiresti linna kaitset, kuid minu isiklik arvamine on, et ristlejate ärasaatmine oleks väga soovitatav, kui see ei räägi vastu Teie poolt antavate sõjalise isoloomuga korraldustele.

Palun mulle ütelda, missuguses seisukorras on rahuläbirääkimised, missuguseid abinõusid tuleks tarvitada vaenlase pealetungimisel.“

Petrograd: „Rahuläbirääkimised on lõpetatud, vastus raadioteel saadetud.

Valmistage ette kõik relvastatud jõud viibimata Tallinnast väljasaatmiseks. Nii-pea kui selgub vähimigi katse sakslastelt tungida Tallinna, kohe taganeda vene positsioonidele. Kõik laskeriistad, mittesõjaline varustus, toidumoon — õhku lasta. Kindlus õhku lasta peale ristlejate lahku-mist. Ettevalmistused õhkimiseks olgu vii-vitamata tehtud, vastavad käsud on antud juba mõne päeva eest.

Kas saaksite kutsuda aparaadi juure mereväe ja nõukogu keskkomitee esindajat? Pidage meeles, Teie vastutate, kui laske-riistu, kindlust ja varandust ei saa Tallin-nas õhkida sakslaste pealetungi puhul. Pilgul olete merekindluste komandandi kohustetäitjaks.“

Tallinn: „Kõik Teie paari päeva eest antud käsud täideti, õhkimiseks on etteval-mistused tehtud, evakueerimine käis täies hoos, kuid kindla vastutava isiku puudusel kõik nurjus. Korraldusi tehti mitme isiku poolt ja mitmes suunas. Esimesed lasud Verderil (Virtsus) panid sõdureid mõtlema ainult iseendile ja kõik jooksid laiali. Pa-tareidesse jäi ainult vähearvuline komando koosseis. Sapöörid — õhkijad ja raudtee-laste pataljon, kelle ülesandeks oli lõhke-

moona kohale toimetamine patareidesse, mis asetsevad 60 versta piirides kindluse rajoonis — lahkusid ühes organisatsioonidega omavoliliselt.

Mingisugust relvastatud väge linnas ei ole. On olemas ainult salgake transporti-dele ja laevadele asunud punaväelasi, mad-ruseid ja mingid üksikud soldatid, keda organiseerida ei saa. Puuduvad ka liikle-misvahendid. Mereväe komitee on kõik au-tod ära võtnud ja osa on rikutud. Mingi-sugust vastutust ma ei karda, mille tõen-duseks on minu 11-kuine töö kindluses, kuid varade ja patareide õhkimise eest vas-tutust ma enda peale võtta ei või, sest et ilma meesteta, liiklemisvahenditeta ja lõh-kemoonata seda läbi viia ei saa. Ladused linnas õhkida pole mul kõlbelist õigust, sest et plahvatusel hävib kogu linn, kuna lin-na ladudes on tohtu suured tagavarad lõhkemoona. Luban ainult viibimata teha korraldusi laaditud eselonide äraviimiseks jaamast ja palun teha korraldus tühjade eelonide, peamiselt vedurite, kohale saat-miseks ja mõjutada mereväe osi laevastiku kiireks väljasaatmiseks. Mis võimalik, viin välja rongidega, ise lahkun sakslaste linna tülles.

Ei saa aru Teie lausest „Rahuläbirää-kimised lõpetatud.“ Mis see tähendab? Kas on tehtud rahu või on uuendatud sõjate-gevus?“

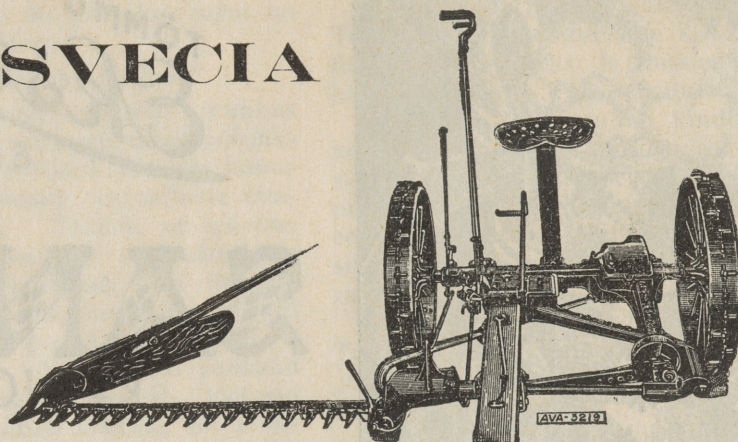
Petrograd: „Meie avaldasime veel kord nõusolekut rahutegemiseks ja teatasime sellest raadio teel Berliini.

Kas võiksite kutsuda mereväe kesk-komitee esindaja? Õhkijad sõidavad Tal-linna erarongiga, kui aga sakslased peale tungivad, olete kohustatud kohalejäänud

Hendrik Kallau

Kaitseliidu ja omakaitse Veteraanide ühin-gu juhtivtegelane sündis 18. jaanuaril 1870. aastal Triigi vallas. 7-aastase pois-kesena asus iseseisvalt töötama. 1900. aastal asus elama Tallinna, kus pidas toidu-ainetekauplust ja oli ehitusettevõtja. Hiljem oli Tallinna merekindluse ehitustööde eit-evõtja ja sadamas sūtelaadimise korral-dajaks. 1917.—1918. a. võttis aktiivselt osa omakaitse tegevusest. 1924.—1925. a. oli kait-seliidu jaoskonnaülema abiks Tallinnas. Praegu elab Nõmmel, kus teda elatavad pojad, kelledest Pärtel on Raasiku jaos-konnaarst.

SVECIA

ROOTSI ROHUNIITJAD

on võitnud põllumeeste tunnustuse kui tugeva konstruktsiooni, kauase vastupidavusega ja kerge käiguga kvaliteetmasinad

ESINDAJA:

TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS

TALLINN, ESTONIA PST. 21 • TEL. 458-80, 458-81

sapööridega õhkima kõige tähtsamad kahur- ja inseneriväe varustuslaod. Kui puudub jõud patareide õhkimiseks, viia nendest ära väeosad. Podnek'il on tühine jõud, nende hulgast võiks leida õhkijaid, samuti madruste hulgast. Aega teil on. Organiseerige kõik, mis vähegi võimalik, õhkimiseks. Kas lõhkeainete ülejääk on merre lastud? Viivitamata saatke ešelonid välja. Nõudke välja minu nimel Narvast ja Hamburgist tühje ešelone, kuid nii, et nad mitte ei satuks sakslaste kätte. Kutsuge Sovdepi ja meremeeste esindajaid. Rahvasõjakomissar Podvoiski."

Tallinn: „Nõukogusid üldse ei ole. Õhkimisest ma Teile juba teatasin ja teatan veel kord, et kindluse teid õhkijate laiali saatmiseks kasutada ei saa, kuna puuduvad masinistid ja töölised. Ei minul ega ka Podnek'il pole raha töölistele väljamaksmiseks, raha ei ole ka riigikassas.

Kategooriliselt kinnitan, et ülesanne on praegusel momendil teostamatu, muidugi kogun viimse jõu seks, et hävitada isamaale kuuluvat varandust.

Kas sakslased jätkavad meiega sõda või mitte? Podnek teatas mulle Teile sõ-

nade järgi, et rahu on alla kirjutatud ja et vägedel tuleb jääda kohtadele. Kuidas sellest aru saada seoses sellega, mida praegu käskisite? Organisatsioonide esindajate järgi juba saatsin.

Otsekohe kutsun kokku üksuste ülemad ja vastavalt Teilt saadud juhtnõuadele käsen neil, niipalju kui võimalik, viivitamata asuda kindluse ringkonnas varustuse õhkimisele. Nende ešelonide eest, mida Teile lubasite mulle välja kutsuda, ma ei vastuta, kuna sakslased, kui nad tõesti asuvad 17 versta Tallinnast, võivad need ära võtta.

Tapalt vedureid Tallinna ei lasta ja meie ešelonid peetakse kinni. Püüan kõike seda organiseerida ja korda saata vabatahtlike abil. Tasu neile ei luba, kuna meil kellelgi ei ole raha. Töölised nõuavad juba hommikust saadik lõpparvet tehtud laadimistööde eest ja ähvardavad omakohtuga. Levenec."

Petrograd: „Seltsimees Podvoiski läks ära. Palus jätta usaldusväärse isiku aparaadi juure teadete saamiseks ja ühendust mitte katkestada. Anname vastuse.

Rahvasõjakomissar käseb ristlejail viivitamata Tallinnast välja sõita teisele po-

TÕMMU
Ekstra
ERI-PRUUL

SANGAR
KANGE ÕLU

MAHLAJOOGID

ÕUNAJOOK + JÕHVIKAJOOK MAASIKAGA
MÕDU — MEEST + SIDRUNIAHAPPEJOOGID

GALVANISEERIMISE TÖÖSTUS

ED. ORG

NARVA MNT. 15 JA JAAMA TÄN. 8-a. TELEFON 313-35

SUUREMÕÖDULINE:

HINNAD MÕÖDUKAD

K R O O M I M I N E
N I K E L D A M I N E
V A S E T A M I N E
T S I N K I M I N E
K A D M I U M E E R I M I N E
M U S T N I K E L D A M I N E
H Õ B E T A M I N E
O K S I D E E R I M I N E J. M.

TÖÖ HEADUS ESMAJÄRGULINE JA VASTUTUSEGA + TELLIMISTE
TÄITMINE KIIRE JA TÄPNE

sitsioonile. Muu üle oodake. Rahvakomisari sekretär Balandin.“

Tallinn: „Palun ütelda: kas rahu on alla kirjutatud, või mitte?“

Petrograd: „On alla kirjutatud.“

Enamlaste evakueerimiskava kukkus suuremas osas läbi mitmesugustel põhjustel. Rahvusmeelsed töölised ja isegi kohalikud enamlased püüdsid varanduste evakueerimist tõkestada. Teades, et iga ese, mis veereb üle Narva jõe, on kodumaale tagasipöördumatult kadunud. Ja töölised olevat kui sipelgad, nad võivad elada vaid seni kuni on nende pesad — vabrikud — lõhkumata ja kohal. Nõnda nad paotasid vabrikute ja masinate võtmeid, töötasid loiuult, kandsid varandusi kõrvale, või jooksid ise laiali, seletades tõrkumist palga mitte saamisega. Ka raudteel pidurdati varanduste väljavedu. Täied vagunid ja isegi rongid juhiti kõrvalistele teedele või anti ette poolkülmad vedurid.

Telegrammides mainitakse korduvalt läbipääsematut Tapa sõlme. Seal tõesti tehti mis võimalik varanduste väljavedamiseks takistuseks. Jaama korraldaja või komissar K. Saar (teenib praegu raudteevalitsuses) saboteeris evakueerimist kogu jõuga. Ka kohalik punakaart näppas seal Vene-maale veerevaid varandusi.

Õhkijate rong saadeti minööride ja madrustega Petrogradist Tallinna teele. Tapale jõudis see 24. veebruaril pärastlõunal, kus talle soovitati edasi mitte minna, kuna teda Tallinna niikuinii ei lastavat. Rong sõitis siiski edasi. Seks ajaks oli võim Tallinnas juba eestlaste käes, vabariik välja kuulutatud ja Tallinna jaama komandandiks määratud st. kpt. Mullas saatis omakaitseelased rongiga Raasikule, kes kurja ähvardusega sundisid madrused Kehrast tagasi pöörama.

Tallinna Merekindluse komandandi ja kindluse staabi maarinde operatiivjaoskonna ülema kõnelus sõjavägede ülemjuhatajaga.

Petrograd: „Aparaadi juures ülemjuhataja — Paluda kedagi kindluse staabist või sõjaväekomiteeliikmeid.“

Tallinn: „Aparadi juures kindluse maarinde operatiivjaoskonna ülem Pinus. Mida käsete?“

Petrograd: „Teatage täpselt, missugused andmed on Teil Haapsalu liini kohta. Missugused andmed on võetud tarvitusele selle liini kaitseks, hävitamiseks või rikkimiseks?“

Tallinn: „Missugusest liinist Teie räägite?“

Petrograd: „On teated vallutamisest. Teatage, mida võtate ette sakslaste edasitungi tõkestamiseks ja missugused võimalused selleks on Teie kasutada.“

Tallinn: „Praegu on kindluse staabis kohaliku mereväe komitee soldatite sektiooni komando koosseisu esindajate nõupidamine väärtuslikumate varade evakueerimise asjus. Mis puutub vastupanusse, siis ootame ära sõjaväe kolleegiumi korraldused Petrogradist.“

Petrograd: „Kuivõrd kaitsevõimeline on Tallinna merekindlus? Lubage aparaadi juure kindluse komandant, kes meile sellest teataks.“

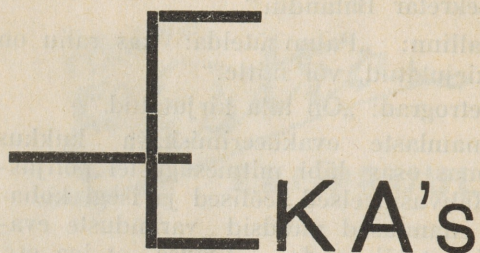
Petrograd: „Hea, kuid ühtlasi teatan, et järgmised määrused peaksid olema Teil lühidalt teada: raudteed ja liiklemisteed õhku lasta täies ulatuses iga 10 versta peal. Varad hävitada, avaldada vastupanu peamiselt partisanide väljaastumisega viimse võimaluseni. Kas Teil on täpseid, kontrollitud teateid Haapsalu kohta? Kõik.“

Tallinn: „Aparaadi juures kindluse komandant Izmetjev. Mida käsete?“

Petrograd: „Lugege läbi lint ja teatage, mida võite?“

Tallinn: „Lindi lugesin läbi ja võin teatada järgmist: Kuuldused Haapsalu vallutamisest ei vasta tõele, mere poolt si-deteenistuse postidelt on teadaandeid, et Haapsalu rajoonis on kõik vaikne. Minu käsutuses on ainult 1. Eesti polk, kuna 45. diviisi riismed on täitsa võitlusvõimetud. Enne sakslastega sõjauuendamise teate saamist alustasime nende riismete transporti Narva, need riismed on pigem voori kaitse kui sõjaväeosad. Eestlased on võrdlemisi võitlusvõimelised, kuid täna sain telegrammi, milles teatatakse, et komitee tahab seda polku ümber kujundada. Mina palusin ammu komiteed ümberkujundamisest loobuda, võttes arvesse praegu lähenevaid sündmusi. Kindluse maarindel on Aizamasski polgu riismed, soldatid marsi roodust, kes pole läbi võtnud laskeõpetust, omad kuulipildujad, milledest keegi ei osanud lasta, nad andsid armee ülema korraldusel kindluse kahurväe lattu. Linnas asub ligikaudu 1000 isikut kindluse kahest polgust, kes on võitlusvõimetud. Kindluse kahurväest jäi järele ainult 2000 isiku ümber, kes võisid, kui tahavad, asuda postidel ainult 18. patareis. Ma mainin, kui tahavad, seepärast, et praegu minu juures kokkutulnud nõupidamisel Rannakaitseülem teatas, et merepatareide poolt Naissaarel, Aegnal ja Ma-

*Kindlustage oma elu ja
varandus*

Juhatus Tallinnas, Vabaduse väljak 7, omas majas

0/0. H. Graf & E. Jürgens
LAKI- JA KEEMIAVABRIK

Tallinn, Tuulika 19, tel. 479-53

PAGARI- JA KONDIITRIARI

E. VAHER

Tallinn, Roosikrantsi tänav 23

FOTOATELJEE
Parikas
MEISTERFOTOGRAAFID

K. A. Rütman

Tallinn, Pärnu mnt. 9

kiluotol on võetud vastu otsus, mille alusel nemad tuld ei ava. Arvestades Teile teatavaks tehtud seisukorda ja käsitades Põhjarinde ülemalt saadud direktiive, käskisin Haapsalu väegrupil kõvendada rannavalvet ja tarbekorral avada tuli saksa eelpostidele, tõmbudes kord-korralt Tallinna poole, volitades ühtlasi kahur- ja inseneriväge ülemat viivitamata päästa väärtuslikum vara, andes selleks vastavaid juhtnööre. Juhised arutatakse läbi praegusel mere- ja maarinde juhtide üldnõupidamisel koos organisatsioonidega. Osa varast on mul laaditud ja saadetakse homme välja. Tallinnas on kõigest 180 vagunit ja 15 platvormi, kuna kogu määratu väärtusliku vara päästmiseks oleks vaja 700 platvormi ja 1500—2000 vagunit, arvestades seda, et ülejäägi hävitame neis kohis, kus rahulikud elanikud selle all ei kannata. Minul on 10 000 puuda dünamiiti ja 6 000 puuda püroksüliini, mille võin uputada merre, kuna selle õhkimine hävitaks linna.“

Petrograd: „Ratsapolk saadetakse Teile sellasel määral kui seda nõukogu või lähem garnison esitab. Staabi evakueerimise koha suhtes küsitlege viibimata Põhjarinde ülemalt; äärmisel juhul ehk on tee Narva Teile avatud. Ma mõtlen, et igasugustes tingimustes maad mööda minimaalse vastupanu puhul sakslaste edasitungimine ei või kiire olla. Siin peab kaasa aitama Teie osavus ja leidlikkus tõkete loomiseks.“ Meil ei ole vaja sõda kõige sõjakunstiga, meil on vaja rahva osavust, vihase massi osavust, kes on halastamatu oma terroris ka relvastamatute suhtes, ka üksikute vangilangenud vaenlaste suhtes. Kui võite loota elanikele, relvastage, mobiliseerige, nagu on relvastatud valgevenelased-talupojad poola korpuse vastu. Sakslasil ei ole võimalust liikuda kogu rinde ulatuses ja partisanisõja õigel käsitamisel on võimalik neid kinni pidada. Siin võetakse tarvitusele kõik abinõud, et saata Teie rajooni punakaartlaste ja punaväelaste osi. Paluge mereväe esindajat ka oma teated edasi anda.“

Tallinn: „Vastavalt Teie korraldusile võetakse tarvitusele abinõud partisanide organiseerimiseks organisatsioonide kaasabil, kuid ma luban endale Teie tähelepanu juhtida sellele, et sakslased on minust viie, maksimum kuue, päeva tee kaugusel; saan aru, muidugi, tunnen jalaväge hästi, võidelda kõigi määruste kohaselt meil ei tule. Sõja kogemusi siserindel täies ulatuses kasutada ei saa, kui seisad vastamisi Villemi väljaõpetatud, distsiplineeritud väega, millest väike salk võib saavutada tohutu edu,

hoolimata isegi sellest, kes teda juhiks, kuna partisanisõjas sõltub kõik leidlikkusest, osavusest, julgusest. Ma ei mõtlegi sakslaste minimaalse vastupanu puhul lahkuda, samal ajal jätta trofeed imperialistlikele sakslasile, seepärast oli mul tarviline teada, kuhu taganeda.

Elanike relvastamise suhtes räägin läbi organisatsioonidega, ja alles siis võin astuda kõige otsustavamaid samme selles asjas.

Mina palun Teilt, kodanik Ülemjuhataja, juhiseid, kuhu tarbekorral tuleb evakueerida kindluse valitsus ja tehnilise sõjaväe osad, missugused jäävad viimse minutini, et õhkida ja hävitada kõik see, mida välja viia ei saa. Teatan, et partisanide tegevusele võiks loota, kui vaid oleks vastavaid väikeste salkade juhte, missuguseid aga vene väes ei ole. Teie juhised annan edasi isikule, keda tunnen isiklikult ja keda täiel määral usaldan, kui oma kaasteenijat akadeemias.

Oleks väga kasulik saada vähimalt ükski ratsapolk, kas või ühenduse pidamiseks lahkuva 12. armeega.

Põhjarinde direktiivid teatavad, kuhu armee staapidel evakueeruda, aga nad ei kõnele sellest, kuhu läheb kindluse ja rajooni staap.

Laevastiku seisukorra üle annab Teile teateid Soome lahekaitse ülem, kes on nõupidamisel. Ootan Teie juhiseid.

Praegu on käimas nõupidamine, kus on arutusel ka kõik Teie tänased küsimused.“

Petrograd: „Teen ettepaneku organiseerida osadest, mis on Teie käsutuses, olgugi väikesi, kuid tugevaid salku, umbes selliseid, millised võitlevad siserinnetel. Ülejäänud määrata varade väljaveo- ja kaitsetöödele. Pole mingit tarvidust, et partisanide salkade juhid oleksid venelased, samuti pole oluline, et need oleksid ohvitserid. Sisesõja kogemused näitavad, et väikesed lööksalgad alamast kihist juhiga eesotsas on palju hirmuäratavamad ja hävitusvõimelisemad kui lagunenenud armee suured massid. Arvan, et Teie ülesanne on esimeses järjekorras ära kasutada dünamiidi tagavarad õhkimise organiseerimiseks sakslaste edasitungi piirkonnas ja äärmisel juhul ka linna või kindluse õhkimiseks. See on juba Teie mure. Koha peal näete paremini, kuidas toimida. Pange viivitamata ette Põhja rinde ülemale staabi evakueerimise punkt, teatage laevastiku korraldused. Ma pean ära minema. Täpsemad vastused saadan täiendavalt.“

Tallinn: „Kuulan. Izmestjev.“

*Alati tujulooavad ja
värskendavad*

E.T.K. meistersuitsud

Ahto * Turist * Idamaa Kuld

KREENHOLMI PUUVILLASAADUSTE MANUFAKTUURI OSAÜHISUS

ASUTATUD 1857. A.

VABRIKUD KREENHOLMIS NARVA LÄHEDAL

JUHATUS: TALLINNAS, PIKK TÄN. 68, TELEFON 426-63

M Ü Ü G I K O H T :

KAUBANDUS-TÖÖSTUS A-S. „KREENBALT“,

TALLINN, SUUR KARJA 13, TELEFON 425-14

M Ü Ü K A I N U L T S U U R E L A R V U L

Petrograd pani viimased lootused partisansõja organiseerimisele. Kas merekindluse juhid ei teadnud või ei julgenud teada, et 23. veebruaril Alice Tischleri juhtimisel Keilasse sakslaste vastu viidud punased partisanid jätsid 40 laipa maha ja ülejäänud tulid veriste peadega tagasi Tallinna.

„Kuulane. Izmestjev“ oli Petrogradi viimne alluvusteade Tallinnast. Eesti rahvusjõud, rahvusväeosad, omakaitse, miilits jt. võtsid 24. veebruaril Tallinnas pärast lõunat võimu. Iseseisvuse momendil nimetati kpt. K. Rotschild Tallinna linna ja st.-kpt. Mullas Balti jaama komandandiks. Viimane teatas Petrogradi järgnevale järelepärimisele, et iseseisev Eesti ei anna aruandeid punasele Petrogradile...

Madrused püüdsidki, nagu oli soovitanud Petrograd, minööride Tallinna mitte pääsemisel ise õhkida lõhkeainete tohtu suured laod. Nende kavatsustele astus omakaitse vastu relvadega, millest algaski 24. veebruari õhtul lahing „Paksu-Margareta“ juures. Nende julge väljaastumise tõttu jäi linn purustamata ja röövimata.

Iseseisva Eesti esimesi pulsilööke.

Tallinnas võimu kindlustanud anti esimesed korraldused üle riigi. Esimese telegrammiga korraldati asjad Tapa sõlmjaamas.

„Telegramm nr. 907. Karl Saar. Tapal. 25. 02. 1918 kell 2 (öösel).

Täidesaatvad komiteed merele põgenenud; omavalitsuse asutused tööle asunud; Maapäeva vanemate kogu avaldas Eesti iseseisvuse manifesti; Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus kokku seatud; omakaitse korraldatud; Eestimaa Päästmise Komitee neli käsukirja avaldatud; esimene päevakäsk kuulutab Eesti erapooletuks riigiks, kelle alamad ei tohi Vene-Saksa sõjast osa võtta; käseb omavalitsuse ajaviitmata tööle hakata ja teeb kodanikkudele kohuseks selle järele valvata, et Eesti riigi varandusi maalt välja ei viidaks ega hävitataks; teise päevakäsu põhjal 25. koolides püha; manifest loetakse ka kirikutes ette; kolmas annab kõik enamlaste poolt äravõetud varandused nende omanikkudele tagasi; eraldi Oleviste kiriku tema kogudusele; neljas

RIIDEKAUPLUSED

TALLINN: SUUR KARJA 15 PÄRNU MNT 6

HAAPSALU, KURESSAARE, MUSTVEE. NARVA, PETSERI, PÄRNU, RAKVERE, VALGA, VILJANDI, VÕRU.

kutsub kõiki Eesti sõjaväelasi, kes 1913. a. ja hiljem liisku võtnud, 1. märtsiks oma väeosadesse, kui mehed Eesti polkudes teeninud; neid aga, kes vene polkudes — Eesti diviisi staapi Tallinna — kes ei ilmu — loetakse väejooksikuteks.

Märkus: Katsuge kohe seda telegrammi Paide teatada.

Tallinna komandandi abi Käärrik.“

Tallinnast aruandeid enam mitte saades, küsis 25. veebruari hommikul Lenin isiklikult Tapalt seletusi. K. Saar teatas, et Eesti on kuulutatud iseseisvaks, mispärast ta annab nüüd aruandeid Tallinna, aga mitte Petrogradi ja lõpetas jutu. Teise telegrammiga anti juba korraldused üle vabariigi raudtee.

„Telegramm nr. 374, 25. 02. 1918 kell 5 (homm.).“

Kõigile jaamadele ja jaama komissariidele Tallinnast Paldiskini ja Laapsaluni ja Tallinnast Tapani, Narvani, Tartuni ja Valgani.

Eesti iseseisvaks kuulutamise kasu nr. 1. põhjal jääda oma kohtadele kõigil raudteelastel ja ei mingisuguseind varandusi, kaasa arvatud ka vagunid ja vedurid, mitte kaasa arvatud ka vagunid ja vedurid, mitte lasta välja vedada Eesti Vabariigi piiridest. Narva lubada ainult sõjaväe eselone ja evakueeruvaid teenijaid, kes ei soovi jääda Eesti vabariiki. Kuid neil rongidel olgu eraldi väljumisload.

Tallinna jaama komandant
St.-kpt. Mullas.“

*

Tallinna jaama komandandi telegrammiga tehti enne sakslaste saabumist teatavaks vabariigi raudteelastele ja nende kaudu ka laiematele hulkadele Eesti iseseisvumise fakt ning uue riigi seisukoht Saksa-Vene vahelises sõjategevuses. Ühtlasi andis see teadmine kõlbelse õiguse suhtuda sakslasisse kui erapooletusse riiki jõuga sissetungijasse. Need faktid omasid edaspidi suurt tähtsust.

„Sõdur“.

Ametasutuste vabastamisi punaste jõukude terrorist

24. veebruari varase hommiku ja keskpäeva vahel astub järk-järgult tegevusse kogu võitlusorganisatsioon, eesosas omakaitsemeestega. Kakumäe ja Suuropi kindlustuste ohkulaskmise mürtsud ning selle järele kella 5 paiku hommikul merelt kostnud suurtükkide mürin — nagu hiljem selgus, pommitas ristleja „Rjurik“ Keila sihis sakslaste arvatavaid asukohti — olid äratanud linna ning omakaitslased mitmest linnajaost ilmusid siin-seal üksikult ja paarikaupa tänavatele, et jälgida enamlaste tegevust ja orienteeruda niipalju kui võimalik üldolukorras. Sellele järgnes hommikul kella 9 ja 11 vahel omakaitslaste järkjärguline tegevusse astumine kõigepealt esimeses, kolmandas ja neljandas linnajaos (linnajakudele vastasid omakaitse jaoskonnad.

Umbes amal ajal, millal Trepp ja Kalalau alarmeerisid 1. jaoskonna omakaitse, tegi seda 3. jaoskonna omakaitse, tegi seda 3. jaoskonnas sealse võitlussalga organisearija ja juht hr. Niggol, kes kohe oma vas-

tavast korraldusest teatas A. Hellat'ile. Hr. Hellat asus kohe tegevusse miilitsaülemana, esialgu 3. jaoskonnas koos Nigoliga, korraldades omakaitslaste ja miilitsameeste relvastamist ja salkade väljasaatmist, ühtlasi väljaastumise käsu saates teistesse lähematesse jaoskondadesse. Pisut hiljem, kella 10—11 vahel, algas omakaitse salkade — kalevlaste ja koolicpilaste gruppide — mobiliseerimist J. Naaris, enne sellest isiklikult teatades leitnant K. Rotschildile. Järgnevalt algas tegevus 4. jaoskonnas, kus omakaitslaste salga kokku kogus Hans Heinrichson (praegune Eesti Laenuupanga direktor) ning Balti raudteejaamas, kus raudteeteenijad-omakaitslased jaamaülema Eliase juhatusel kella 12 ajal puhastasid jaamahoone enamlastest, varsti püssitulega tagasi lüües ka jaama uuesti vallutama tulnud madruste salga.

Kella 1 paiku tuli jaamahoonesse, kutsutuna jaama omakaitslaste poolt, leitnant Elbrecht, seadis üles kolm kuulipildujat, mis jaamamehed olid hankinud, kuid mil-

lega nad ei osanud ümber käia, ning võttis siin kogu kaitsekorralduse oma juhatuse alla.

Keskpäeval kella 12—1 vahel asub linna võitlusorganiatsiooni üldjuhtidest ohvitseridest aktiivtegevusse leitnant K. Rotschild, ilmudes härrade Hellati ja Niggoli juure 3. jaoskonna staapi ning sealt, mõne ohvitseri veel juure tulles, kohe lööksalku formeerima, välja saatma ja juhtima hakates enamlaste peakantside vastu, esialgu kesklinnas ja selle läheduses.

Peab tähendama, et punakaardi patrullid ja valvepostid olid juba kella 10—11 paiku enamalt jaolt tänavatelt kadunud, ainult linna südames, Viru, Harju ja Karja tänaval liikusid veel madruste valvesalgad ja punakaardi patrullid. Kui kella 11—12 ajal omakaitse salgad hakkasid relvastatult tänavatele ilmuma ja ettejuhtuvatelt punakaartlastelt püsse ära võtma, tõmbusid järk-järgult sadama sihis tagasi ka madrused, hoidudes kokkupõrgetest meie salkadega. Kuid tähtsaimate kantsidena hoidsid enamlased oma käes, nähtavasti neis vastupanu ette valmistades, kolme hoonet: oma võimu peastaapi — endist mõisnikkude Krediitpanga, praegust Maapanga hoonet, sotsialistliku sõjaväe komitee staapi — endist Riigipanga, nüüdset Eesti Panga hoonet selle kõrval ja ringkonnakohtu hoonet Jaani ja Karja tänava nurgal. Need olid vaja meie poolt võimu saavutamiseks linnas kiiresti vallutada ning esimese vastu nendest suunas leitn. Rotschild kõigepealt löögi, seda enam, et selles asus suuremal arvul relvi ja laskemoona, mida oli hädasti vaja.

Et enamlasi segadusse lüüa, neile moralset lööki anda, sõideti autoga, millele oli asetatud kuulipilduja, kiirelt „Estonia“ teatri ette ning avati siis ootamatult Kre-

diitpanga (Maapanga) hoone sihis äkiline äge tuli, enne kui hoone ümber askeldavad enamlased-ründajad õieti nähagi suutsid. Kuigi lasti õhku, oli efekt mõjuv: enamlased viskasid kohe püssid maha ja jooksid laiali. Kuna võimalik oli, et hoonesse on jäänud enamlasi, kes võisid meie mehi ustele lähenemisel tule alla võtta, sõideti autoga Väikesele Tartu maanteele ja sealt kitsast tänavat kaudu otse pangahoone väravate ette, uuesti äkki tulistades kuulipildujast. Siis tormasid omakaitslased ja sõjaväelased õue ja majja. Vastupanu ei osutatud.

Järgnevalt mindi end. Riigipanga (Eesti Panga) hoonet üle võtma. Maja leiti tühjana. Kuulipilduja ragin oli enamlased sealt välja peletanud ning, nagu näis, silmapilgul, mil nad saali põrandale kuhjatud paberivirna kavatsesid põlema panna.

Enamlaste kaks kõrvuti asuvat peakantsi olid seega vallutatud — see sündis ligikaudu kella kaheks — ning nii keskkohast saadud meie võitlusorganisatsioonile. End. Krediitpangas hakkas A. Hellat miilitsa-ülemena omakaitsele ja usaldusväärseimatele kodanikele püsse ja laskemoona välja jagama, end. Riigipanka asus aga leitn. Rotschild linna komandandina. Enamlaste käes olevate teiste punktide vallutamise linnas tegi Rotschild ülesandeks leitn. Antje'le ja mõnele teisele ohvitserile.

Umbes ühel ajal kirjeldatud kahe pangahoone vallutamisega jõudis oma peidukohast Lillekülast linna ka Joh. Pitka ning astus kontakti tegutseva omakaitsega, kõigepealt 1. jaoskonnas, kus asus ta elukorter, siis aga korraldama hakates juhtivat staapi omakaitsele selle vanades ruumides Brokusmäel. Ning järgnevalt astus avalikku tegevusse Eesti Päästekomitee.

VALAMISETÖÖSTUS JOH. MITTUS

TALLINN, VABRIKU 6
TELEF. 438-27

Metsaäri

J. Puhu
Telef. 456-80

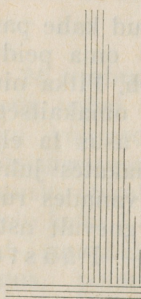
Oskar Kulla

niidivabrik

*Tallinn, Raudtee tänav 40,
tel. 464-86*

Herodese saeveski

Tallinn, Viljandi tänav 9, telefon 457-23

Richard ESPENBERG

Luidja Hiiumaa

Reserveeritud

JOH. KRUUK' I

paemurd

ÜLEMISTE MÄEL

KIIVE TÄN. 4

TELEFON 307-72

EHITUSPAAS

SOOVIKORRAL KOHALEVEOGA

RAIUTUD

TREPIASTMED

IGASUGUSTES MÕÖTUDES

SOODSAD MAKSUTINGIMUSED

TALLINNAS,
INSENERI 3

TELEFON 462-65
TELEGRAMMIDE AADDRESS:
SANKO-TALLINN

KAUBANDUSÜHISUS

«Mineraal»

S. BERNER & P. SANDER

Petrooleum, bensiin, nafta, auto-
ja määrideõlid, autokummid jne.
müüa suurel ja väikesel arvul

V. Kesker

METALLITÖÖSTUS

Tallinn, Kotselhue 2

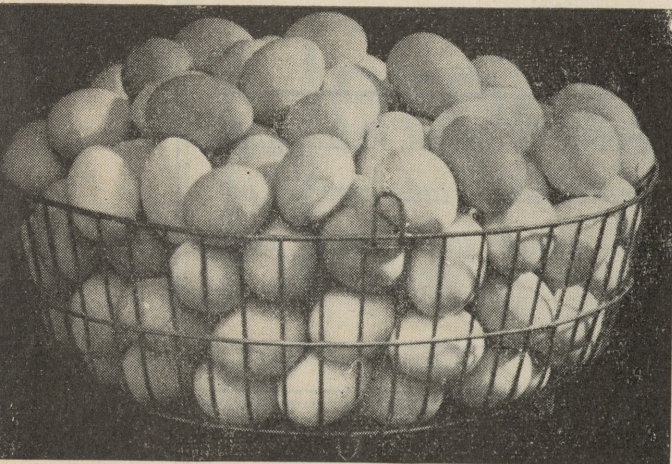
ASUTAT. 1879. A.

Subbe saun

Reimanni tän. 37

Kanamune

ostavad
kõrgeima
hinnaga

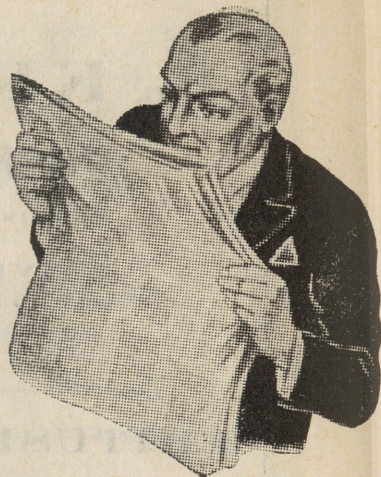
Eesti Munaekspordi

vastuvõtu-kohad
üle riigi

Tallinnas

müüb värsked kanamune „EESTI
MUNAESPORDI“ kauplus

Estoniapst.25
Telef. 484-24

NII LOETAKSE

„PÄEVALEHE“

iga mööduva 24 tunni sünd-
mused maailmas leiata iga
lõuna ilmuvast

„PÄEVALEHEST“

peale selle juhtkirju, huvi-
pakkuvaid reisikirjeld., ves-
teid ja palju muud huvitavat

AINULT LASTETA PEREKONNAS
PUUDUB LASTE AJAKIRI

„LASTE RÕÕM“

ILMUB KORD KUUS

KIRJANDUSE
KODURAAMATUTE
KOOLITARVETE

ALAL RAHULDAVAD TEID TÄIEL MÄÄRAL

„PÄEVALEHE“ RAAMATUKAUPLUSED
TALLINN, S. KARJA 23 PIKK 2

EESTI MEHAANIL. PUUTÖÖSTUSE

AKTSIA SELTS

A. M. LUTHER

Saaduste müügikohad:

TALLINNAS: V. Posti 9, telefon 446-16

„ Pärnu mnt. 69, tel. 482-60

TARTUS: E. W. Jürgens, Ülikooli 2,
telefon 7-88

Ü. EESTI RAHVAPANK

TALLINNAS, S. KARJA 19 + TELEFON 425-55

**TOIMETAB KÕIKI PANGA OPERATSIOONE.
OSTAB JA MÜÜB VÄLISRAHA JA IGASUGUSEID
KINDLAPROTSENDILISIVÄÄRTPABEREID**

B11260-4

st
960

VESIVARUST
KESKKÜTL
PUMBAD
ELEKTER

A. TÕNNISSON & K_o

TALLINN - RÜÜTLI 28/30

OMA TELEFONI KESKJAAM 416-00

SUURIMAD
MATERJALIDE
LAOD JA ERIALA-
LINE TÖÖSTUS

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00132786 1